

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Problematiskskolan

- Framgångsfaktorer för ett närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande arbete inom skolan

Namn Karin Badh Magnusson, Mikael Turunen
Program Specialpedagogprogrammet

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Kurs:	Specialpedagogiska programmet, SPP610
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT/2019
Handledare:	Susy Forsmark
Examinator:	Ernst Thoutenhoofd
Nyckelord:	Skolfrånvaro, bemötande, relationer, delaktighet, kartläggning

---

Ämnesval: Problematisk skolfrånvaro är ett begrepp som dyker upp allt oftare i litteratur och media. Då vi i våra respektive arbeten möter elever som inte kommer till skolan ser vi ett allt större behov av att veta hur skolan och specialpedagoger arbetar för att förebygga och främja alla elevers rätt till utbildning.

Syfte: Studiens syfte är att analysera vilka framgångsfaktorer som tolv specialpedagoger anser kan finnas för ett närvarofrämjande arbete samt hur det förebyggande och åtgärdande arbetet mot problematisk skolfrånvaro kan ske i skolan.

De centrala frågeställningarna är

- Hur arbetar specialpedagoger tillsammans med lärare i skolan med att främja närvaro samt förebygga och åtgärda skolfrånvaro?
- Vilka likheter och skillnader finns i specialpedagogernas arbete med problematisk skolfrånvaro beroende på elevens ålder/skolform?

Metod/design: I studien användes en kvalitativ metod och resultaten tolkades med hjälp av en hermeneutisk ansats. För att samla in empirin användes vinjetter med sex kompletterande frågor. Det genomfördes vinjettundersökningar med tolv specialpedagoger som representerar såväl de obligatoriska skolformerna som de frivilliga. Vinjettundersökningarna genomfördes genom att det skickades ut instruktioner och vinjett med tillhörande frågor via e-post till de deltagande specialpedagogerna som valdes ut via ett bekvämlighetsurval.

Resultat: Resultatet i studien visade att framgångsfaktorer i skolans närvarofrämjande arbete är när eleven får gynnsamma förutsättningar för sitt lärande genom arbetsro, trygghet och tillgänglighet. Ytterligare framgångsfaktorer är när specialpedagoger och lärare arbetar utifrån ett relationellt förhållningssätt där alla elever blir sedda och bekräftade.

Överlämningar är en viktig del i specialpedagogens främjande och förebyggande arbete inom samtliga skolformer. Vid en överlämning bör det enligt specialpedagoger i studien synliggöras vilka pedagogiska arbetsätt som varit framgångsrika. Specialpedagoger i studien använder också kartläggningar för att analysera elevens skolsituation. Kartläggningen kan se olika ut men stor vikt läggs på att hitta orsaker till elevens skolfrånvaro och därefter analysera och utreda orsakerna för att se möjligheter och strategier.

Specialpedagogerna i studien anser också att eleven och vårdnadshavarna behöver vara delaktiga i de åtgärder som bestäms för att eleven ska hitta tillbaka till skolan. Samverkan med elevhälsan är en framgångsfaktor då det fungerar och elevhälsans samlade kompetens tillsammans med lärarens professionella kunskap tas tillvara för att analysera hinder och möjligheter i en elevs problematiska skolnärvaro men kan enligt specialpedagoger i studien också vara ett hinder vid brist på samsyn, tid eller brist på resurser.

Studiens resultat visade också att ett välfungerande och administrativt enkelt närvarosystem är en framgångsfaktor för att upptäcka, analysera och åtgärda ströfrånvaro och sammanhängande frånvaro. Genom en anpassad studiegång ges eleven möjlighet att bryta skolfrånvaron. Olika schemaförslag ses som åtgärder för att eleven ska komma tillbaka till skolan och lyckas.

Förord

Att skriva uppsats är utvecklande och lärorikt på många sätt. Vi är tacksamma över vår handledare Susy Forsmark som väglett oss på ett så sympatiskt och trevligt sätt genom vårt examensarbete. Susy har hjälpt oss att strukturera våra tankar och idéer genom givande diskussioner, bra synpunkter och saklig respons. Tack Susy!

Vi vill också tacka de informanter som deltagit i vår vinjettundersökning och som möjliggjort studien. Tack för att ni tog er tid!

Den här studien är resultatet av ett samarbete mellan två specialpedagogstudenter. Den har vuxit fram ur ett gemensamt intresse och i processen har vi mött både hinder och sett möjligheter. Vi har fördelat vårt arbete så att Karin är den som främst har skrivit inledningskapitlet och Mikael är den som främst har skrivit metodkapitlet. I resultatkapitlet har Karin sammanställt resultaten från förskoleklass till årskurs 9 och Mikael har sammanställt för gymnasiet. Övriga kapitel har vi diskuterat ihop oss om och skrivit ned tillsammans.

Vi önskar dig som läser denna studie en trevlig läsning och hoppas att den kan tillföra dig några nya kunskaper, som du kan ha användning för i ditt arbete inom skolans värld!

Göteborg, 2019

Karin Badh Magnusson och Mikael Turunen

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Centrala begrepp	1
1.1.1 Specialpedagogik	1
1.1.2 Det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet	2
1.1.3 Problematisk skolfrånvaro	2
1.1.4 Individ-, grupp-, organisationsnivå	3
2 Syfte och forskningsfrågor	4
2.1 Frågeställningar	4
3 Bakgrund	5
3.1 Lagar och styrdokument om närvaro och frånvaro i skolan	5
3.1.1 Läroplanerna Lgr 11 och Lgy 11	6
3.2 Statliga utredningar om problematisk skolfrånvaro	6
4 Litteraturgenomgång / Tidigare forskning	7
4.1 Tidigare forskning om problematisk skolfrånvaro	7
4.2 Bemötande och relationer	8
4.2.1 Motivation och meningsfullhet	9
4.3 Samverkan med vårdnadshavare och med elevhälsan	10
4.4 Arbetssätt och metoder för att främja skolnärvaro samt förebygga och åtgärda problematisk skolfrånvaro	11
5 Teoretiska utgångspunkter	13
5.1 Specialpedagogiska perspektiv	13
5.2 Hermeneutik	14
6 Metod	16
6.1 Val av forskningsmetod	16
6.1.1 Datasamlingsmetod	16
6.2 Urval	16
6.3 Genomförande av vinjetter	17
6.4 Bearbetning av och analys av vinjettmaterialet	18
6.5 Etiska riktlinjer	18
6.6 Reliabilitet, validitet samt generaliserbarhet	19
7 Resultat	21
7.1 Närvarofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete mot problematisk skolfrånvaro på individ- grupp- och organisationsnivå	21
7.2 Bemötande och relation	24
7.3 Överlämning mellan stadier och pedagoger	25
7.4 Kartläggning och frånvaro	26
7.5 Samverkan i skolan och med vårdnadshavare	28
8 Diskussion	32
8.1 Resultatdiskussion	32
8.1.1 Närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande arbete mot problematisk skolfrånvaro på individ-, grupp och organi-sationsnivå	32
8.1.2 Bemötande och relation	34
8.1.3 Överlämning mellan stadier och lärare	35
8.1.4 Kartläggning och frånvaro	35
8.1.5 Samverkan i skolan och med vårdnadshavare	37
8.1.6 Sammanfattande slutsatser	38
8.2 Metoddiskussion	39
8.3 Studiens kunskapsbidrag	40

8.4 Förslag till vidare forskning	41
Referenser	42
Bilaga 1: Missivbrev till rektorer	
Bilaga 2: Vinjett årskurs förskoleklass – årskurs sex med tillhörande frågor	
Bilaga 3: Vinjett årskurs sju till nio med tillhörande frågor	
Bilaga 4: Vinjett gymnasiet med tillhörande frågor	

1 Inledning

Problematiskskolfrånvaro är ett begrepp som dyker upp allt oftare i litteratur och media. I TV-programmet Kalla Fakta (2018) togs detta problem upp och visade att 5500 elever i Sverige inte går i skolan alls. Enligt skolinspektionens (2016b) kartläggning har 20 000 elever i årskurs 7-9 en frånvaro som kan leda till skolmisslyckande och utanförskap. Folkhälsomyndigheten (2018) indikerar i sin rapport *”Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige”* att det finns ett samband mellan låga skolprestationer och en ökad risk för stress och psykosomatiska symtom. Psykisk ohälsa bland elever kan få konsekvenser för eleven även senare i arbetslivet. En viss förändring på arbetsmarknaden ställer nu högre krav på kompetens och utbildning och troligen känner eleven press att få bra betyg i gymnasiet för att kunna fortsätta studera och få ett arbete.

Den statliga offentliga utredningen *”Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera”* (SOU 2016:94) fick i uppdrag att kartlägga återkommande och långvarig både giltig och ogiltig elevfrånvaro i grundskolan. I utredningen analyserades orsaker till elevers frånvaro och förklarar hur närvarofrämjande åtgärder kan förbättras. Riskfaktorer till elevers skolfrånvaro varierar men kan delas in i skolrelaterade, individuella och sociala faktorer.

I Specialpedagogiska skolmyndighetens barnpaneldebatt (2019) tillfrågas elever med funktionshinder om trygghet, studiero och studiemotivation. Där beskriver elever vad de tycker fungerar bra i skolan och vad som är svårt eller jobbigt. Eleverna tydliggör att de har behov av vuxna som finns nära eleverna i skolan. Vuxna som kommunicerar, reagerar och agerar. Vuxna som finns med även på raster och som stödjer elever i att förstå instruktioner så eleven vet vad som förväntas av dem under skoldagen. Utan de vuxnas närvaro känner eleverna sig stressade och får svårt att känna studiemotivation.

Inom området problematisk skolfrånvaro kan det finnas många intressanta infallsvinklar att studera. I denna studie har det gjorts en avgränsning till att fokusera på vad tolv specialpedagoger i olika skolformer anser är de viktigaste faktorerna för att arbeta närvarofrämjande samt förebygga och åtgärda problematisk skolfrånvaro. Som författare till studien har vi egen erfarenhet av elever som inte är i skolan och målet är att med hjälp av denna studie ta lärdom och bli bättre på att främja skolnärvaro samt förebygga och åtgärda problematisk skolfrånvaro i framtiden.

1.1 Centrala begrepp

I nedanstående avsnitt förklaras de begrepp som vi anser vara relevanta för studien. Begreppen är specialpedagogik, det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, problematisk skolfrånvaro och kartläggningar på individ-, grupp och organisationsnivå.

1.1.1 Specialpedagogik

Specialpedagogik är ett verksamhetsområde och ett kunskapsområde i skolan som är nära kopplat till utbildningspolitiska intentioner och beslut. Det uppdrag som ska utföras skrivs i skollag, författningar och läroplaner. Den svenska skolans officiella specialpedagogiska policy har sin grund i internationella konventioner, överenskommelser som Salamanca-deklarationen (1994) och Förenta Nationernas (1989) konvention om barnens rättigheter (Ahlberg, 2009).

Enligt skollagen (SFS 2010:800) ska skolan tillgodose elevers behov av specialpedagogiska insatser. Specialpedagogiken har enligt Skolverket (2018) sin grund i pedagogiken men det finns kopplingar till psykologi, sociologi och medicin. Specialpedagogikens tvärvetenskaplighet förväntas hantera en variation av barn och ungas lärande och livssituationer. Persson (2007) menar att specialpedagogiska insatser bör sättas in där den vanliga pedagogiken inte anses räcka till.

1.1.2 Det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet

Inom specialpedagogisk forskning i skolan ligger fokus på elevers lärande och delaktighet, andra centrala begrepp är relationer, samspel och utveckling (Ahlberg, 2015). Studiens syfte är att analysera specialpedagogers närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande arbete mot frånvaro, då det finns elever som inte kommer till skolan och där skolan brister i sitt uppdrag i att skapa förutsättningar för alla elever att lära, må bra och utvecklas.

Elevhälsans arbete ska enligt skollagen (SFS 2010:800) vara förebyggande och hälsofrämjande för att stödja elevens utveckling mot utbildningens mål. Skolverket (2018) förtydligar att specialpedagogisk verksamhet ska arbeta hälsofrämjande, förebyggande och ha en stödjande roll som i utbildningssammanhang utgår från alla människors lika värde och rätt till delaktighet. Det hälsofrämjande arbetet handlar om att stärka och bibehålla elevens välbefinnande för att eleven ska kunna lära, må bra och utvecklas. Det förebyggande arbetet innebär enligt Specialpedagogiska myndigheten (2016) att förebygga ohälsa och hinder i elevens lärande och att det hälsofrämjande arbetet utgår från ett salutogent perspektiv, där vi utgår från det friska.

Med åtgärdande arbete menas det arbete som görs när skolpersonal arbetar med elever som trots allt har eller har haft omfattande skolfrånvaro och hur de då arbetar för att få dessa elever att komma tillbaka till skolan (Gren Landell, 2018). Hon skriver till exempel att ”när en elev är tillbaka i skolan behöver skolan arbeta individuellt med eleven för att den inte åter ska hamna i problematisk skolfrånvaro” (Gren Landell, 2018 s.140).

Den 1 juli 2018 ändrades skollagen för att minska elevers frånvaro från utbildning inom de obligatoriska skolformerna. Om en elev har en längre eller upprepad frånvaro ska rektorn, enligt skollagen (SFS 2010:800), se till att frånvaron genast utreds. Skolan ska sedan utreda omständigheterna i samråd med eleven, vårdnadshavare och elevhälsan.

1.1.3 Problematiser skolförånvaro

Alla elever i grundskolan som är bosatta i Sverige har rätt till utbildning och de omfattas också av skol- och närvaroplikt enligt skollagen (SFS 2010:800). Skolplikten i Sverige innebär en rättighet och en skyldighet för alla elever att delta i skolans undervisning.

I litteratur och facktidskrifter står det att läsa om elever som inte går i skolan och det förekommer en del olika begrepp för dessa typer av elever. Till exempel så finns det begrepp såsom problematisk skolfrånvaro, hemmasittare, skolkare, skolvägrare och korridorsvandrare. Det begrepp som används i denna studie är begreppet problematisk skolfrånvaro och skälet till det är att det samlar ihop olika typer och orsaker till frånvaro. Även Gren Landell (2018) skriver att ordet problematisk syftar på att ”frånvaron är av sådan art att den kan leda till att eleven kunskapsmässigt eller socialt inte utvecklas mot utbildningens mål” (Gren Landell 2018, sid 20). Författaren menar även att begreppet visar på att frånvaro kan leda till problem. Mot bakgrund av detta kan såväl titeln på studien samt begreppet problematisk skolfrånvaro förstås på ett bättre sätt.

Gren Landell (2018) skriver vidare att begreppet problematisk skolfrånvaro ursprungligen kommer från den engelska definitionen ”problematic school absenteeism” som forskaren Christopher Kearney myntat. Kearney (2008) menar att eleven upplever stora svårigheter att delta i skolan samt att det också påverkar barnets och familjens vardag i stor utsträckning. Ytterligare ett skäl till att begreppet valdes är att det hänger ihop med det som Gren Landell (2018) skriver om att begreppet dessutom är neutralt. Det fokuserar nämligen på frånvaron som är problemet och inte på eleven som andra begrepp gör.

Även Gustafsson (2009) skriver att det kan finnas olika orsaker för eleven att utebli från skolan. Gustafssons råd till lärare i skolan är att ta reda på elevens skäl till att utebli från lektionerna. Sjukdomar är en vanlig orsak till frånvaro men när eleven allt oftare anmäls sjuk för huvudvärk eller ont i magen finns det anledning att utreda frånvaron närmare. Eleven kan vara ledsen eller ängslig, föräldrar kan behålla sina barn hemma om de själva är arbetslösa eller sjuka och eleven vågar kanske inte lämna en drogpåverkad eller deprimerad förälder ensam. Det kan självklart också röra sig om skolrelaterade problem som trakasserier eller konflikter. Det är viktigt att grundproblemet angrips och utreds. Tidig frånvaro kan, enligt Gustafsson (2009), etablera mönster som präglar elevens beteende i skola och i arbetsliv.

1.1.4 Individ-, grupp-, organisationsnivå

I detta arbete förekommer också begrepp såsom vad som kan kartläggas eller analyseras på olika nivåer i skolan, till exempel på individ-, grupp- och organisationsnivå.

På individnivå menar Skolverket (2014) att pedagogen främst bör analysera faktorer som rör den enskilda eleven till exempel vilka förmågor som är väl respektive mindre väl utvecklade hos eleven. Det kan också röra sig om i vilka lärmiljöer det fungerar respektive inte fungerar för eleven och hur det visar sig.

På gruppnivå poängterar Skolverket (2014) att läraren främst bör analysera faktorer som rör gruppens sammansättning och hur detta kan påverka en enskild elev. Exempel kan vara hur klimatet och bemötandet är i elevens klass. Ett annat exempel kan vara hur delaktig eleven är i gruppen, men också hur läromedel används.

På organisationsnivå anser Skolverket (2014) att läraren främst bör analysera faktorer som rör själva skolan som organisation. Till exempel hur resursfördelningen ser ut i olika skol-situationer men också vilka samarbetsformer som finns mellan olika verksamheter i skolan. På organisationsnivån kan läraren också, enligt Skolverket (2014) titta på vilka lokalmässiga förutsättningar som finns på skolan.

2 Syfte och forskningsfrågor

Studiens syfte är att analysera vilka framgångsfaktorer som tolv specialpedagoger anser kan finnas för ett närvarofrämjande arbete samt hur det förebyggande och åtgärdande arbetet mot problematisk skolfrånvaro kan ske i skolan.

2.1 Frågeställningar

De centrala frågeställningarna är

- Hur arbetar specialpedagoger tillsammans med lärare i skolan med att främja närvaro samt förebygga och åtgärda skolfrånvaro?
- Vilka likheter och skillnader finns i specialpedagogernas arbete med problematisk skolfrånvaro beroende på elevens ålder/skolform?

3 Bakgrund

I detta kapitel beskrivs utifrån en genomförd litteraturgranskning, vad som står skrivet i lagar och styrdokument om närvaro och frånvaro samt hur andra länder, till exempel Finland hanterar problematiken kring frånvaro. Denna bakgrundsdel ligger också till grund för att få en förståelse för resultatet och diskussionen av den studie som genomförts.

3.1 Lagar och styrdokument om närvaro och frånvaro i skolan

I Förenta Nationernas (1948) allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna står det i artikel 26 att var och en har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning. I såväl Förenta Nationernas (1989) barnkonvention samt i Skollagen (SFS 2010:800) står det också att varje barn har rätt till utbildning och syftet med den är att lära om mänskliga rättigheter samt att förbereda barnet för framtiden som vuxen individ på egna ben. Gladh och Sjödin (2013) skriver att Salamancadeklarationen (1994) haft viss inverkan på lagar och styrdokument, då den handlar om hur man på bästa sätt ska ge undervisning till de elever som är i behov av särskilt stöd.

I skollagen (SFS 2010:800) definieras skolplikten som att alla barn ska gå i skolan om det inte är fråga om barn som vistas utomlands under längre perioder eller om det finns sådana skäl till att barnet inte kan begäras att kunna gå i skolan. Enligt skollagen är det skolplikt i Sverige från och med höstterminen det år barnet fyller sex år till och med det kalenderår när barnet fyller sexton år. Vidare är det bestämt enligt skollagen att det är vårdnadshavarens skyldighet att se till att barnen kommer till skolan och kan inte föräldrarna ansvara för det, är det kommunens uppgift att undersöka och utföra uppgiften. Som en jämförelse kan det nämnas att Finland som enligt Finlands Lag om grundläggande utbildning (628/1998) har läroplikt, inte närvaroplikt. Eleven har läroplikt från sju års ålder och läroplikten upphör då den grundläggande utbildningens lärokurs slutförts, normalt efter nio år. Läroplikten innebär alltså inte närvaroplikt för eleven men frånvaron kontrolleras och olovlig frånvaro meddelas vårdnadshavaren. Om vårdnadshavaren beslutar att eleven inte ska delta i skolundervisningen så har kommunen skyldighet att bevaka att eleven får hemundervisning eller annan undervisning enligt läroplanen men vårdnadshavaren ansvarar för att eleven uppfyller läroplikten.

I skollagen definieras närvaro så att eleven i grundskolan ”ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om eleven inte har giltigt skäl till att utebli” (Skollagen, SFS 2010:800, 7 kap, 17§). Om en elev har ogiltig frånvaro i såväl grund- som gymnasieskolan är skolorna skyldiga, enligt skollagen, att informera vårdnadshavare till omyndiga elever redan samma dag. I Gymnasieförordningens (2010:2039) 12:e kapitel och andra paragraf står det att gymnasieskolan förvisso är frivillig, men att elever som blivit antagna till ett program är skyldiga att delta i undervisningen. För enskilda angelägenheter och uppdrag som hänger ihop med elevdemokrati kan skolan dock ge den ledighet som krävs för uppdraget. Det står också i Gymnasieförordningen (2010:2039) att gymnasieskolan har rätt att skriva ut en elev om denne uteblir från utbildningen under mer än en månad i följd, utan att det beror på sjukdom eller beviljad ledighet.

3.1.1 Läroplanerna Lgr 11 och Lgy 11

I såväl läroplanen för grundskolan (Skolverket 2011a) som läroplanen för gymnasiet (skolverket 11b) finns viktiga delar, där Skolverket (2011a+b) tydliggör vilket ansvar rektor och övrig skolpersonal har gentemot eleverna och tvärtom.

Skolverket (2011a+b) poängterar bland annat att skolans undervisning ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Skolan har också särskilt ansvar för att stödja de elever som har svårigheter att nå kunskapskraven i ämnena. För att lyckas med detta poängterar Skolverket (2011a+b) att det är rektors ansvar att "Undervisningen och elevhälsans verksamhet ska utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver." (Skolverket 2011a, sid 13). I båda läroplanerna finns det skrivelser som poängterar vikten av att lärare och rektorer har en kommunikation med vårdnadshavare vid de tillfällena elever har svårigheter i skolan. (Skolverket 2011a+b).

3.2 Statliga utredningar om problematisk skolfrånvaro

I regeringens publicerade utredning "*Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*" (SOU 2016:94) slås det fast att det inte spelar någon roll hur frånvaron sorteras. Oavsett om det är giltig eller ogiltig frånvaro, skolk eller inte skolk så är det frånvaro, vilket slutligen möjligen kan leda till att eleven får "problem" i skolan. Regeringens utredare skriver till exempel att "Frånvaro från den obligatoriska verksamheten i en sådan omfattning att frånvaron riskerar att ha en negativ inverkan på elevens utveckling mot utbildningens mål kan benämnas problematisk frånvaro" (SOU 2016:94, sid 60).

Ett av de viktigaste resultaten av regeringens utredning (SOU 2016:94) var att det framkom att det inte fanns några säkra siffror på hur vanligt problematisk skolfrånvaro är. Bühler, Karlsson och Österholm (2018) skriver till exempel att det inte finns något homogent program som används av samtliga skolor i Sverige och som gör det möjligt att ta fram nationell statistik kring frånvaron. Det har till och med varit så att när Skolinspektionen (2016a), efterfrågat statistik kring elevers frånvaro, har vissa skolor inte kunnat lämna besked. Detta på grund av att ett system för att redovisa frånvaron har saknats på skolan. Men ur skolinspektionens undersökning framkom ändå att 1,7 av 1000 elever (motsvarar ungefär 20 000 elever) hade en ogiltig frånvaro på en månad eller mer. Skolinspektionens studie visade också på att ogiltig frånvaro på en månad eller mer var vanligare på högsta-
di-
et än i de lägre årskurserna. Ingen skillnad på frånvaron fanns varken när det gäller kön eller om det var kommunala eller fristående skolor som undersöktes. (Bühler et al, 2018)

För samhället kan konsekvenserna bli stora när barn och ungdomars frånvaro från skolan är hög, eftersom det i slutändan kan leda till arbetslöshet och bidragsberoende för individen. För att kunna lösa frånvaroproblematiken måste orsaken till det redas ut. I regeringens utredning (SOU 2016:94) som vi nämnt ovan ges bakomliggande orsaker på tre olika nivåer nämligen:

1. Relaterade till skolan
2. Relaterade till individen, eller
3. Relaterade sociala faktorer i form av problem inom familjen, var man bor eller tillgången till vänner till exempel.

4 Litteraturgenomgång / Tidigare forskning

I detta kapitel sätts studien in i ett vetenskapligt sammanhang utifrån en litteraturgenomgång av den forskning som bedrivits inom området. Forskningen skildras ur olika forskares synvinklar för att få en så mångsidig bild av ämnet som möjligt. Teoretiska begrepp beskrivs löpande i texten.

4.1 Tidigare forskning om problematisk skolfrånvaro

Litteraturen som finns med i denna studie visar att det funnits en del olika begrepp för att benämna elever som inte är i skolan av olika skäl. Bühler et al. (2018) skriver att svensk forskning vanligtvis benämnt dessa elever som skolfrånvarande, skolkare eller hemmasittare. En elev som benämns som hemmasittare definieras till exempel som en elev som varit hemma utan orsak i minst tre veckor i sträck.

I engelskspråkig litteratur skriver Bühler et al. (2018) att begrepp som school refusal (skolvägran), school phobia (skolfobi), truancy (skolk) och school absenteeism (skolfrånvaro) används för att beskriva de svenska motsvarigheterna. Park et al. (2015) beskriver att begreppen school refusal och school phobia utgår från att det finns någon form av tidigare ångestproblematik som orsak att inte gå till skolan. Begreppet truancy, utgår istället från att eleven har ett motstånd mot vuxenvärlden och skolsystemet i sig. Dessa elever har också ofta problem i form av utåtagerande beteenden, trotssyndrom eller andra typer av diagnoser (Bühler et al., 2018)

Om skolan inte lyckas med det som står i läroplanerna skriver forskaren Gren Landell (2018, sid 53-57) att risken för skolfrånvaro ökar. Hon pekar framförallt på fyra faktorer i skolan som gör att frånvaron kan öka nämligen,

- Bristande uppmärksamhet på närvaro/frånvaro
  - Om skolpersonal inte bryr sig om elever är frånvarande kan den enskilde eleven känna sig som att inte bli sedd.
- Brist på motiverande undervisning
  - Undervisning som inte upplevs som motiverande utgör risk för frånvaro.
- Organisation av skolarbetet
  - Hur undervisningen är organiserad utgör också en risk. Är det en stökig miljö, kan det påverka studieron och elever känner sig otrygga.
- Bristande pedagogiskt stöd
  - En viktig faktor till frånvaro är avsaknad av pedagogiskt stöd eller att den satts in för sent.

Egger, Castello och Angold (2003) har forskat kring om det finns några samband mellan skolfrånvaro och diverse psykiatriska diagnoser. De tre forskarna kom fram till skolfrånvaro ofta förknippades med olika former av ångest samt att frånvaron även hade samband med problem att ta sociala kontakter med andra. Eggers et al (2003) forskning stämmer bra överens med statens utredning (SOU 2016:94) som nämnts i föregående kapitel och Eggers et al (2003) slutsatser kan då kopplas ihop med att det rör sig om orsaker relaterade till individen och till sociala faktorer.

Även Kearney (2008) kommer i sin forskning fram till att ångest, depression samt svårigheter i beteendet är vanligt i samband med skolfrånvaro. Kearney (2008) anser emellertid

att uppdelningen i frånvaro som beror på ångest eller skolk inte är tillräcklig när det är dags att försöka hitta lösningar på frånvaron. Istället för Kearney (2008) fram en modell som består av fyra delar som undersöker vilken funktion frånvaron fyller.

- Den första delen innebär att eleven undviker ångest då skolan ger detta.
- För det andra undviker eleven påfrestande situationer i form av bedömning eller sociala möten.
- För det tredje får man uppmärksamhet från föräldrarna när man stannar hemma
- Till sist så finns det vissa fördelar med vara hemma. Det kan till exempel vara möjligheten att få vara med kompisar eller spela datorspel.

Kearneys (2008) syfte med modellen är att om skolpersonalen hittar vilken av de fyra delarna som orsakar frånvaron så ska de sedan lättare kunna sätta in lämpliga åtgärder för att hjälpa eleven tillbaka till skolan. Även Kearneys (2008) forskning stämmer bra överens med statens utredning (SOU 2016:94) som nämnts i föregående kapitel och Kearneys (2008) slutsatser kan då kopplas ihop med att det rör sig om orsaker relaterade till skolan, individen och till sociala faktorer.

4.2 Bemötande och relationer

När Lilja (2013) skriver om lärarens uppdrag så visar det sig att lärarens arbetskaraktär ändrats. Läraren har alltid arbetat med att planera, genomföra och efterarbeta lektioner. Men i takt med att elevernas plats i samhällsstrukturen har förändrats så har den relationella betydelsen ökat. Lärare måste idag arbeta för att få elevernas förtroende. Lärare har också fler mötesplatser då det förväntas att de ska delta i fler, nya arbetsgrupper och därmed krävs det att läraren upprätthåller fler relationer för att genomföra sitt arbete.

Berg (2003) skriver om hur skolan som institution sätter gränser men även skapar frirum i vardagsarbetet för skolan som organisation. Detta ger då skolor möjligheter att hantera uppgifter på olika sätt. Även Hattie och Yates (2014) menar att omdebatterade skolfaktorer som skolans finanser, skolval, arkitektur, klasstorlek åldersblandade grupper eller integrering av elever med svårigheter har mindre eller ingen effekt på elevers prestationer. De viktigaste faktorerna för elevens prestationer är skolans inre liv med undervisningen i fokus, kort beskrivet som det som läraren gör.

Hattie (2012) uttrycker att lärare behöver ses som positiva förändringsagenter. Lärares övertygelse och engagemang är en stor påverkansfaktor på elevprestationer. Enligt Hattie och Yates (2014) handlar det inte så mycket om lärarens personlighet utan om hur elever upplever att läraren behandlar dem och att läraren är en kompetent, accepterande och varm människa.

I sin enklaste bemärkelse betecknar relation en förbindelse mellan två individer. Det finns en ömsesidighet mellan de båda, den enes agerande återverkar på den andres och tvärtom. Relationen utgör en helhet; individernas tankar och känslor är delar av något större (Aspelin & Persson, 2011, s 95).

En viktig ingrediens för relationsskapandet är enligt Lilja (2013) att läraren lyssnar på eleven, är lyhörd och bryr sig om eleven. Lärare skapar en respektfull atmosfär och visar att alla elever är lika värdefulla genom att lyssna och bekräfta eleven. För att förtroendefulla relationer ska hålla för utmaningar måste relationerna etableras, bekräftas och fördjupas genom att läraren försöker se eleven utifrån elevens förutsättningar. I skolvardagen hör till

att läraren sätter gränser och det kan då bli utmaningar om eleven tänjer på gränserna. Kan elev och lärare mötas i gränssättningen så innebär det att relationen bekräftas. För elever brukar det vara viktigt att en lärare är rättvis, Lilja (2013) uttrycker att rättvisan kan vara relativ då lärare inte behandlar sina elever lika. Elever kan var undantagna från vissa regler och upplever ändå läraren som rättvis då pedagogen visar elever lika värde och för att elever ofta känner varandra och accepterar varandras olikheter. Gjems (1997) skriver om hur handledning kan utveckla och tillvarata kompetenser inom lärares yrkesprofession. Handledning är, enligt Gjems (1997), en kompetensutveckling som tar sin utgångspunkt i lärares behov av kompetens och kunskap. Handledaren som kommer till ett arbetslag i skolan är inte en expert som talar om hur arbetslaget ska göra utan arbetar för att hålla ihop samtalet och driva det framåt genom utmanande pedagogiska frågor som leder till att lärare sätter ord på tankar och känslor för att utveckla sin kompetens och lära av varandra.

För att maximera elevens möjligheter i skolan måste läraren lära känna eleven. Willingham (2018) beskriver hur läraren, för att hålla elevens intresse vid liv under lektionen, måste förutse elevens reaktion och för att förutse reaktionen måste läraren känna eleven. Utbildning stärker elevens intellekt men skolan behöver kunskap om hur elevens hjärna fungerar för den kunskapen leder till en än bättre utbildning.

Hattie (2009) framhåller betydelsen av hur läraren agerar i skolan och vilken undervisningssituation som skapas. Goda relationer mellan lärare och elev har visat sig ha stor betydelse för elevens situation i skolan likaså att läraren har höga förväntningar på samtliga elever. Andra framgångsfaktorer i skolundervisning är att läraren fokuserar på det väsentliga och att eleven regelbundet ges återkoppling. Även skolinspektionen (2010) uttrycker att lärares kompetens, engagemang och förmåga är framgångsfaktorer för att elever ska ges goda förutsättningar för sitt lärande. Att utveckla en professionell pedagogisk kompetens kräver dock en organisation som skapar struktur och tydlighet och där rektor driver kollegiala samtal om värderingar, mål och bedömningar.

När Timperley (2013) redogör för ett främjande lärande i skolan ges fler exempel på hur det professionella lärandets inneboende kraft kan frigöras. I professionellt lärande är läraren engagerad i både sitt eget lärande såväl som elevens lärande. Huvudsyftet är elevens lärande och välbefinnande och eleven är skälet till att lärare skapar tankesätt där alla elever ges möjlighet att lära. William (2013) stärker denna syn på en lärandeprocess när han skriver att även om läraren skapar miljöer där lärande sker och har en avgörande roll där är det endast elever som kan skapa lärande. Alla elever kan genom att kritiskt reflektera över sitt eget lärande också förbättra sitt lärande. Ju fler möjligheter elever har att styra sitt lärande ju bättre kan elever lära sig. Men för att eleven kritiskt ska reflektera krävs tid, känslomässigt engagemang och är ingen enkel process till att äga sitt lärande, speciellt inte för de elever som varit vana vid att misslyckas i klassrumssammanhang.

4.2.1 Motivation och meningsfullhet

William (2013) förklarar hur den inre motivationen fungerar när människor gör intressanta och trevliga saker för sitt eget välbefinnande. Till skillnad mot den yttre motivationen där människor får en belöning, exempelvis för sitt arbete. Det finns också ett sätt att tänka om motivation som en konsekvens istället för en orsak. Csikszentmihalyi (1990) beskriver känslan, ett flyt eller ett flow, då man är fångslad av en aktivitet som uppstår för att man är intresserad av uppgiften. William (2013) fortsätter skriva om hur flow också kan uppstå när elevens förmåga och utmaningen i en skoluppgift matchar varandra. Om utmaningen är för låg kan eleven bli uttråkad och är utmaningen för hög blir eleven oftast orolig. När

utmaningen och elevens förmåga är låga blir resultatet ofta likgiltighet men när både skol-utmaning och elevförmåga är hög blir resultatet flow. Då detta medför att problemet inte ligger hos läraren eller hos eleven utan i matchningen mellan utmaning och förmåga ställs frågan i hur den matchningen går till.

William (2013) menar också att eleven kan tycka att ansträngningen är för stor och inte värd mödan eller att rädsla för misslyckande bromsar eleven. Om målet känns utom räckhåll kan elever ge upp, fokusera på lägre mål eller strunta i uppgifter. Elever är mer motiverade att nå specifika mål som är inom räckhåll och är lagom utmanande. Risken för misslyckande kan göra att eleven undviker besvärliga uppgifter men inom exempelvis matematik har man sett en kompetenshöjning hos elever då elever tävlar i lag för att förbättra resultatet i en matematikgrupp. Tyvärr visar sig elevers motivation och tro på sina förmågor minska ju längre upp i ålder eleven kommer men elever som får positiv konstruktiv feedback från sina lärare fokuserar mer på sitt lärande än på sina prestationer.

William (2013) sammanfattar att lärare har ett stort inflytande över hur mycket elever lär sig och att läraren kan förbättra sin undervisning under hela sin karriär. Lärare som inser att de hela tiden måste förbättra sin metodik, inte för att de inte är bra nog utan för att de blir ännu bättre och fokuserar på de saker som gör störst skillnad för eleverna förbereder våra elever att utvecklas i vår oförutsägbara och komplexa värld.

Ljungblad (2016) synliggör hur en relationell lärare-elevrelation ser ut och vad som händer mellan dessa vid undervisningstillfället. Ett exempel på detta är när läraren skapar pedagogiska möten, väntar in eleven och möjliggör för varje unik elev att lyckas och i undervisningen står vid elevens sida så att en vi-känsla skapas. Läraren står då genom samverkan och samvaro i relation till eleven. Relationen mellan lärare och elev kan vara viktigare än en pedagogs ämnesmässiga kunskap för att eleven ska lyckas i olika undervisningssituationer. Lärare behöver ha en pedagogisk beredskap för att hantera dilemmasituationer som kan uppstå under undervisningen. Det här är ett komplext arbete då lärare dagligen är engagerad i ett myller av snabba växlingar och mängder av kommunikationsutbyten och därav bör synen på läraryrket mötas med ödmjukhet och respekt.

4.3 Samverkan med vårdnadshavare och med elevhälsan

Aspelin (2013) beskriver samverkan som en samordnad och målmedveten process mellan två eller flera individer som koordinerar sina handlingar. Partanen (2012) redogör för hur elevhälsan arbetar utifrån Antonovskys (2005) forskning om salutogena och hälsofrämjande processer och hur detta bidrar till elevens lärande, utveckling och hälsa. För att främja en elevs utveckling måste meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet finnas med. Alla elever behöver känna att de duger, att de lär sig och utvecklas. För att ett hälsofrämjande, salutogent och inkluderande förhållningssätt ska växa fram i en skolverksamhet måste alla runt eleven arbeta utifrån en gemensam förståelse mot samma mål. Detta kräver tid, övning och samspel av skolans pedagoger. När Antonovsky (2005) förklarar begreppet KASAM, känsla av sammanhang, framhålls att KASAM är mer ett förhållningssätt än ett personlighetsdrag eller ett tillstånd. En individs förmåga att klara svåra påfrestningar påverkas av hur individen upplever tillvaron som meningsfull.

Partanen (2012) tar upp hur en salutogen utredningsmodell kan se ut. Den bör vara behovsfokuserad, framåtsyftande, optimistisk och vardagsnära. I utredningen beskrivs också inkludering där eleven inkluderas i klassens sociala gemenskap och även inkluderas i de

kartläggningar och beslut som berör eleven. Att eleven är delaktig i utredningen eller kartläggningen är en framgångsfaktor för elevens lärande och utveckling. En reflektion som Partanen (2012) gjort är hur specialpedagogen i en kartläggning ställer välformulerade frågor, samlar in och analyserar data för att sedan fatta beslut om handlingar. Utredningen är en process om elevens behov som i många fall leder till förändringar och förbättringar för eleven under tiden som utredningen pågår. Att ställa frågor i samtal sätter igång tankar hos elever, vårdnadshavare, lärare och elevhälsopersonal. När fokus ligger på att se elevens behov kan goda samtal om elevens egen berättelse aktivera elevens känsla av sammanhang, meningsfullhet och motivation. Arbetsprocessen kan då vara ett verktyg i förändringsarbetet.

Inriktningen mot förebyggande och hälsofrämjande insatser är viktig. Elevhälsa handlar om att främja hälsa hos alla elever men ha fokus på elever som är i behov av stöd och hjälp för sitt lärande (Skollagen, SFS 2010:800, kap2, 25§).

4.4 Arbetssätt och metoder för att främja skolnärvaro samt förebygga och åtgärda problematisk skolfrånvaro

För att förebygga skolavhopp gav regeringen ett uppdrag (SOU 2016:77) till Statens skolverk. Uppdraget var att analysera och föreslå åtgärder som ska leda till att alla elever påbörjar och genomför en gymnasieutbildning för att få de kunskaper som behövs för fortsatta studier och arbetsliv. I Skolverkets (2019a) redovisning framgår hur viktigt det är att kartlägga, utreda och åtgärda orsaker till elevens försämrade resultat eller frånvaro. Det är ett utvecklingsområde för många svenska skolor att arbeta efter grundläggande rutiner och system för att följa tecken som kan leda till studieavbrott. De beteendemässiga, akademiska, kognitiva och psykologiska/affektiva dimensionerna är viktiga för elevens anknytning till skolan och är därför viktigt att kartlägga för att se elevens behov. Även Kommissionen för jämlik hälsa (SOU 2017:47) ger förslag på hur ett långsiktigt arbete kan se ut då skolan skapar en god lärandemiljö, tidigt identifierar elever och erbjuder stöd som motverkar skolmisslyckanden. Ett idogt arbete kan leda till god och jämlik hälsa och skapa bättre samhällseliga förutsättningar för alla människor.

Det är skolans uppgift att ge alla elever den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål (Skolverkets allmänna råd 14:1408, s.10).

Borg och Carlsson Kendall (2018) beskriver hur de i Nytorpsmodellen bygger upp en struktur och ett arbetssätt genom att stärka samverkan mellan eleven, vårdnadshavare och läraren. Ett sätt att förebygga psykisk ohälsa är att ge eleven stöd i att få kontroll över skolarbete och fritid. Elevens psykiska hälsa och skolprestationen hänger ihop då en elevs svårigheter att möta de krav som ställs stressar och leder till en psykisk belastning och skolsvårigheter. En vanlig orsak till att eleven hamnar i skolsvårigheter är stress i kombination med egna svårigheter och otillräckliga anpassningar. Elever med en neuropsykiatrisk funktionsvariation är särskilt i riskzonen för den här typen av skolsvårigheter.

För att skapa en meningsfull och fungerande skolgång behöver alla elever enligt Borg och Carlsson Kendall (2018) bli sedda och känna att det de gör är viktigt. Nyckeln till delaktighet och framsteg sker i mötet mellan elev och lärare och eleverna uttryckte efter utvärderingen på Nytorpsskolan att de kände sig kompetenta genom att de blivit sedda och lyssnade på. En framgångsfaktor är att lägga tid på kartläggning och skapa en samsyn med

vårdnadshavare. För att hitta konkreta lösningar på svårigheter behöver vi identifiera och arbeta systematiskt med situationer som uppstår.

Glad och Sjödin (2013) förtydligar att det kan vara ett svårt arbete att få tillbaka eleven till skolan. En kartläggning ligger till grund för det arbetet och innefattar en psykosocial och en pedagogisk kartläggning. I den pedagogiska kartläggningen tas frågor om elevens intresse, engagemang och motivation upp. Frågor om elevens styrkor, svagheter och vad som kan stressa eleven. En ökad förståelse för elevens lärostil och vilka strategier för lärandet växer fram genom kartläggningen. För att eleven ska kunna ta sig ur sin svåra situation ska skolan erbjuda bästa möjliga hjälp och stöd men svårigheter kan också finnas i tidsbrist, personalbrist och brist på pengar. I det här läget är det viktigt att skolan ger tidiga insatser och att personalen har tillräckligt med kunskap för att möta elever med problematisk skolfrånvaro.

Hattie och Yates (2014) förklarar hur lärandeprocessen går till när eleven lyssnar, prövar, koncentrerar sig, prövar igen, gör misstag, rättar misstagen och lär sig tillsammans. Det är ingen enkel process, lärande kräver motivation, tid och ansträngning. Lärande ger personlig tillfredställelse då det är trevligt att ha kunskaper och framtidsplaner. Men lärande är tufft, inlärningsprocessen kan vara stressande och ge känslor av osäkerhet. De flesta elever är enligt Hattie och Yates (2014) optimistiska till att lära men underskattar den tid, disciplin och övningsmängd det tar. Det tar mellan 50–100 timmars övning för att bli skicklig inom ett nytt område och för expertis krävs ungefär 10 000 timmar. För att öka elevens möjlighet att lära och hantera känslomässiga reaktioner så behöver eleven utveckla sätt att klara överbelastningar om de mentala resurserna blir ansträngda. Eleven behöver utveckla strategier som att vara uppmärksam, öka nivån av övning, arbeta sakta eller läsa om sidor. När överbelastningskällor identifieras kopplas det på individuell elevnivå till låga förkunskaper, bristfälliga strategier och instruktioner, orealistiska mål, bristande engagemang och oro för bedömningar (Hattie och Yates, 2014).

Blossing, Nyen, Söderström och Hagen Tönder (2012) menar att det är en framgångsfaktor när skolan är tydlig med att huvuduppdraget är att främja elevers sociala och kunskapande utveckling och förbättra elevers lärmiljöer. Kartläggning av den egna skolan kan vara ett exempel på ett sådant förbättringsarbete då den visar på lärarnas kompetens, samarbetet inom skolan, utrustning och ledning. Scherp (2013) ser att vardagsproblem är en viktig drivkraft för skolutveckling. I en framgångsrik lärandeorganisation flyttas fokus från individen till sammanhanget. När lärare har makt över sin egen situation ökar trivseln och meningsfullheten. Scherp (2013) skiljer på arbets- och utvecklingsorganisation. Arbetsorganisationen skyddar den pedagogiska verksamheten för störningar och är en grundläggande stabil struktur för planering och genomförande av arbetet i skolan. Inom arbetsorganisationen tas akuta frågor upp och åtgärdas snabbt. I utvecklingsorganisationen ligger fokus på att undersöka och förändra den pedagogiska verksamheten. Vardagsverksamheten och strukturerande lärande samtal är grunden i utvecklingsorganisationen.

5 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel avser vi att presentera de teoretiska utgångspunkterna som varit vägledande för denna studie kring problematisk skolfrånvaro. Utifrån en hermeneutisk ansats har vi bearbetat insamlad data. Resultatet har analyserats utifrån specialpedagogiska perspektiv främst för att se de framgångsfaktorer som specialpedagoger i studien anser kan finnas för ett närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande arbete mot problematisk skolfrånvaro.

Den här kvalitativa studien syftar till att tolka och förstå det informanternas förmedlat. Informanternas åsikter och kunskaper har analyserats utifrån ett induktivt synsätt där likheter och skillnader har jämförts och slutsatser har bearbetats utifrån teori och praktik (Bryman 2015).

5.1 Specialpedagogiska perspektiv

Ahlberg (2015) beskriver hur samma händelse kan betraktas i olika perspektiv för att vidga kunskapen, i vårt fall hur problematisk skolfrånvaro kan förstås på nya sätt och leda till förändring och skolutveckling. Aspelin (2013) menar att specialpedagogiska perspektiv ger svar på frågor om hur en elevs svårigheter kan förstås och förklaras. Den här studien utgår från tre olika specialpedagogiska perspektiv nämligen det relationella perspektivet, samhälls- och strukturperspektivet samt det kommunikativt relationsinriktade (KoRP) perspektivet.

Aspelin (2013) skriver att fokus i det teoretiska synsättet på utbildning via relationell pedagogik ligger på relationer hellre än individuella eller kollektiva förhållanden. Aspelins (2013) sätt att se på pedagogik ligger i linje med studiens tankar om goda relationer till elever. Omsätts det till denna studie handlar det om hur skolans personal bemöter elever med problematisk skolfrånvaro. Ahlberg (2015) beskriver hur det relationella perspektivet introducerades i specialpedagogiken på 60-talet och har sitt ursprung i handikappforskningen. I det relationella perspektivet söks förklaringar till skolproblematik i samspelet mellan individ, grupp och organisation. Det relationella perspektivet riktar fokus på lärarens förhållningssätt som elever möts av i skolan. Aspelin (2013) beskriver skillnaden på det kategoriska och det relationella perspektivet. I ett kategoriskt perspektiv ligger fokus på den enskilda eleven och elevens egenskaper som då blir elever med svårigheter. Med ett relationellt perspektiv fokuseras det på sociala och organisatoriska faktorer och där eleven istället hamnar i svårigheter. I skolsituationen så kan det relationella perspektivet benämnas som relationell pedagogik och då delas i två delar. Den första delen beskrivs som där lärare bygger en ordning och socialitet på lektionerna som blir igenkänningsbar för eleven. I den andra delen synliggörs den relationella pedagogiken som ett personligt och genuint möte mellan en elev och en lärare och där en elevs attityd kan förändras genom att läraren försöker utgå från deras relation även i utbildningssituationen. Aspelin (2013) menar att lärande sker mellan människor.

Samhälls- och strukturperspektivet valdes, eftersom vi liksom Haug (1998) och Skidmore (1996), även tycker det är viktigt att fokusera på vilka samverkansformer det finns för att kunna stödja elever i svårigheter. Ahlberg (2015) skriver om att det i samhälls- och strukturperspektivet också fokuseras på vilka grundförutsättningar som egentligen krävs för att eleven ska delta i en skola för alla. I denna studie kan det omsättas till vilka parter som behöver samverka med varandra för att arbeta närvarofrämjande samt förebygga och åtgärda frånvaro så att eleven kan komma tillbaka till skolan efter en tids frånvaro.

Ahlberg (2009) förklarar också hur samspelet mellan skola, den omgivande miljön och individens behov och förutsättningar bildar ett perspektiv som kallas det kommunikativa relationsinriktade perspektivet (KoRP). I det kommunikativa relationsinriktade perspektivet ses kommunikation, lärande och delaktighet som starkt sammanlänkande och man strävar efter att analysera och visa samspelets betydelse för individens delaktighet och lärande. Ahlberg (2015) skriver också att KoRP till stor del handlar om skolans styrning, specialpedagogisk organisering och hur styrdokumentet omsätts i praktiken. Mot bakgrund av det som Ahlberg (2015) tar upp om KoRP valdes även det här perspektivet som utgångspunkt då kommunikation och goda relationer mellan alla inblandade parter kan öka chansen att närvaron i skolan ökar för eleverna.

5.2 Hermeneutik

Studien har inspirerats ur en hermeneutisk ansats och utifrån hermeneutiken analyseras också den insamlade empirin. I studien tolkas det som informanterna skrivit för att kunna förstå, förklara och värdera det som informanterna skrivit till oss. Jergeby (1999) skriver att vinjettmetoden tidigare mest använts till att samla in kvantitativ kunskap om sociala fakta, men att detta på senare tid mjukats upp. Jergeby (1999) konstaterar vidare att kvalitativa inslag med öppna svarsalternativ och öppna frågor blivit alltmer vanligt även i vinjettmetoden. Med denna historiska bakgrund menar Miles (1990) att vinjettmetoden kan beskrivas som en medelväg mellan två ytterkanter, för å ena sidan fokuserar den inte på att vara positivistisk och fokusera på objektivitet. Å andra sidan räknas inte heller metoden till att vara fenomenologisk/hermeneutisk där fokus är att beskriva en naturlig verklighet utifrån påhittade yttranden.

Ahlberg (2009) menar att kunskap om människors livssituation erhålls när en människas belägenhet och existens i världen görs begriplig. Hermeneutikens ursprungliga betydelse är tolkning av text eller läran om förståelse. Tolkningsprocessen börjar med reflektion och med att medvetandegöra utgångspunkter och villkor för den egna förförståelsen och det egna seendet. Detta för att undvika att vara alltför bunden av egna förutfattade meningar om studieobjektet. Ödman (2007) framställer hermeneutik som en traditionsförmedling där människor genom olika förståelsehorisonter möts och förenas. Syftet är att inte tränga sig på och att dialogen förs på lika villkor. Hermeneutiken förmedlar att det finns flera sätt att förstå världen eller företeelser på. Att veta är förfluten insikt, det man såg eller har sett.

Ödman (2007) beskriver hur en hermeneutisk tolknings- och förståelseprocess inbegriper formulering och prövning av tolkningar i en process som pendlar mellan förförståelse - förståelse, helhet - delar och även närhet - distans. Cirkeln som blir en spiral används ofta som en symbol för tolknings- och förståelseprocessen. Tolkningen växer fram som ett pussel där man går från del till helhet och från helhet till del. Sammanhanget, kontexten, är avgörande för vår tolkning och förståelse. Cirkeln blir en spiral då cirkeln kan tolkas som att förståelseprocessen leder fram till samma punkt som där man började men spiralen visar på att förståelsen ständigt förändras.

Cirkeln kan enligt Ödman (2007) uppfattas som en ond cirkel om ny och motstridig information tolkas så att den ständigt stämmer med tidigare förståelse eller om alternativa tolkningar avfärdas utan att prövas. Spiralens pendlingar ses mer som en öppen cirkel där förförståelsen omdefinierar sig själv i en ständig förändring. Tolknings- och förståelseprocessen saknar början och slut, spiralen är oändlig. Förståelsehorisonten förändras då i har-

moni med förändringar i kunskapsprocessen (Ödman, 2007). I studien görs ett försök att förmedla det som tolkats fram till våra läsare och redovisa innebörden i vad som visar sig utifrån dessa tolkningar.

6 Metod

I detta kapitel kommer vi att gå igenom den forskningsansats som har studien har och vilken datainsamlingsmetod som använts. I kapitlet ges också en beskrivning av hur de deltagande informanterna valts ut samt hur studien genomförts, bearbetats och analyserats. Det redogörs också för vilka etiska riktlinjer som studien strävat efter samt vad som gjorts för att eftersträva en så god validitet och reliabilitet som möjligt.

6.1 Val av forskningsmetod

Stukát (2011) skriver om två forskningsinriktningar, nämligen kvalitativ och kvantitativ inriktad forskning. Stukát menar att kvantitativa studier har sin ”bakgrund i naturvetenskapen, där empiriskt kvantifierbara och objektiva mätningar och observationer har en central roll. Forskaren samlar in ett stort antal fakta och analyserar dem i syfte att finna mönster” (Stukát 2011, s. 31). Den andra inriktningen, kvalitativ forskning, lägger istället tonvikten på holistisk information och med det menar Stukát att helheten är viktigare än summan av delarna. Stukát menar att ”huvuduppgiften för det kvalitativa synsättet är att tolka och förstå de resultat som framkommer, inte att generalisera, inte att förklara och förutsäga. Man vill karaktärisera och gestalta något” (Stukát 2011, s. 32).

Av dessa två ovan beskrivna forskningsinriktningar valdes att genomföra en kvalitativ inriktad studie. Motivering till valet av denna inriktning är att studien på djupet vill undersöka vad informanterna tänker och vilka åsikter de har om problemområdet. Det finns också praktiska skäl till valet av inriktning, då tiden är tämligen begränsad samt att undersökningen inte är av sådan mätbar karaktär som gör det lämpligt att använda en kvantitativ inriktning.

6.1.1 Datainsamlingsmetod

Som datainsamlingsmetod användes en vinjettundersökning med i vårt fall sex kompletterande frågor. Jergeby (1999) definierar en vinjett såsom att

”Vinjetter är korta historier som beskriver en person, en situation eller ett skeende som har försetts med karakteristika som forskaren kommit fram till är viktiga och avgörande i en val- eller bedömningsituation. Beskrivningen ska vara konkret och verklighetsnära för att uppfattas som trovärdig av respondenten.” (Jergeby, 1999 s. 12)

Kullberg och Brunnberg (2007) skriver att tekniken med vinjetter är ett viktigt redskap i jämförande studier, vilket denna studie till exempel är. I likhet med Jergebys (1999) citat ovan skriver de vidare att vinjetter är en beskrivning av ett scenario eller ett fall som studiens deltagare får svara på frågor om. Kullberg och Brunnberg (2007) menar också att deltagarna kan få svara på vinjetten antingen via en enkät eller i intervjuform samt att vinjetten kan vara en påhittad historia eller utgå från en verklig händelse.

När vår påhittade vinjett, med tillhörande frågor konstruerades, var utgångspunkten syftet samt de centrala frågeställningarna i studien.

6.2 Urval

Eftersom syftet kräver att studien har informanter från såväl de obligatoriska som de frivilliga skolformerna, måste urvalet av informanter täcka båda dessa skolformer. Målet med urvalet var att nå totalt minst nio specialpedagoger, fördelade så att tre skulle vara verk-

samma på F-6-skolor, tre på åk 7-9-skolor och tre på gymnasieskolor. Urvalet av informanter inleddes därför med att det skickades ut ett så kallat missivbrev (Se bilaga 1) till 13 rektorer på 9 skolor i en medelstor och en liten stad i södra Sverige. De nio skolorna vid det första utskicket var fördelade enligt ovanstående mål med urvalet. Ett missivbrev är ett brev som skickas ut till rektor eller de som ska delta i undersökningen. Brevet syftar till att informera deltagande personer om vad undersökningen handlar om samt att rektorn som får brevet kan ge tillåtelse för forskarna att genomföra studien på hans skola. Brevet kan också ha motiverande effekt för de deltagande personerna. (Patel och Davidsson, 2003).

Rektorerna fick en vecka på sig att svara och när den fristen hade löpt ut kunde det konstateras att antalet positiva och negativa svar var ett vardera. Då studien behövde ett större deltagande än så togs beslutet att istället ringa upp specialpedagoger direkt för att fråga dem om de kunde tänka sig att medverka i studien. Att ringa upp specialpedagogerna resulterade i att sju tackade ja och fyra tackade nej till att medverka. Av de sju som tackade ja valde två informanter sedan att inte lämna in sina svar. Då beslutades att nästa steg för att få fler deltagande informanter var att gå ut med en förfrågan på Facebook i grupper för individer som arbetar med specialpedagogik. Det dröjde inte länge förrän ytterligare sju positiva svar kom in och därmed hade deltagarantalet kommit upp till en acceptabel nivå med tolv deltagande specialpedagoger som fördelade sig enligt nedan:

- Tre av dem arbetade inom årskurserna förskoleklass till sex. (Obligatorisk skolform)
- Fyra av dem arbetade inom årskurserna sju till nio (Obligatorisk skolform)
- Fem av dem arbetade inom gymnasiets årskurs ett till tre (Frivillig skolform)

Geografiskt sett arbetar de tolv medverkande på 11 olika orter som är stora till små till storleken och sträcker sig från Stockholmsregionen ner till Skåne-regionen. Fördelningen av de medverkande informanternas kön blev sådan att samtliga var kvinnor.

Den metod som användes i urvalet av de medverkande kan bäst beskrivas som ett bekvämlighetsurval. En sådan metod kännetecknas enligt Bryman (2015) av att forskaren väljer informanter som för tillfället finns tillgängliga för hen.

6.3 Genomförande av vinjetter

Som förberedelse till vinjettundersökningarna genomfördes en pilotstudie på en av de deltagande informanterna. Patel och Davidsson (2003) skriver att en pilotstudie syftar till att pröva en viss teknik eller upplägg av en undersökning. Just detta var ett skäl till att pilotstudien genomfördes. Ytterligare ett skäl var också författarnas bristande erfarenhet av att genomföra vinjettstudier, vilket gjorde att författarna ville testa att genomföra vinjetten på en informant innan. Det visade sig att pilotstudien gick mycket bra och därför gjordes valet att ta med pilotstudiens empiri i undersökningen.

Som beskrivits ovan var det tolv specialpedagoger som till slut valde att svara på vinjettstudien. Som kan utläsas av bilagorna 2, 3 och 4 är vinjetterna anpassade till respektive stad där respektive informant arbetar. Anpassningen som gjorts är att åldern och skolinformationen för eleven Kim har justerats i bakgrundsinformationen så att den passar till respektive informants skolform.

Till informant 1-3 som arbetar på åk F-6 skickade vi vinjett som går att läsa i bilaga 2
Till informant 4-7 som arbetar på åk 7-9 skickade vi vinjett som går att läsa i bilaga 3

Till informant 8-12 som arbetar på gymnasiet skickade vi vinjett som går att läsa i bilaga 4. I samtliga fall skickades vinjetterna ut till informanterna via ett e-postmeddelande där vinjetten med tillhörande frågor var bifogad som Wordfil. Det gjordes så, mot bakgrund av att både vi själva och informanterna hade ont om tid i respektive kalendrar. Att med så många informanter på olika orter bestämma en specifik dag och tid gick helt enkelt inte ihop. Med detta val av genomförande kunde informanterna istället i lugn och ro fylla i sina svar under valfri plats och tid på dygnet. Från utskicksdatumet fick var och en av dem en vecka på sig att skicka in sina svar.

Att de fick vinjettundersökningen via en bifogad wordfil valdes av det skälet att informanterna då skulle kunna läsa vinjetten, se frågorna och fylla den i samma dokument. På samma vis skulle vi också få tillbaka deras svar i en bra sortering och på ett och samma ställe i en fil från respektive informant. Vi ansåg också att detta sätt skulle göra det enklare för oss att analysera resultatet.

6.4 Bearbetning av och analys av vinjettmaterialet

Det första som gjordes när alla svar inkommit var att göra i ordning ett dokument där vinjettfrågorna tillsammans med samtliga informanternas svar listades. På så sätt samlades informanternas svar på samma plats och därmed kunde bearbetningen och analysen av resultatet inledas. För att underlätta analysen av resultatet valdes att med hjälp av en hermeneutisk ansats dela in resultatet i olika teman och från temana diskutera resultatet utifrån specialpedagogiska perspektiv. Patel och Davidsson (2003) menar att

Den hermeneutiske forskaren närmar sig forskningsobjektet subjektivt utifrån sin egen förförståelse. Förförståelsen, de tankar, intryck och känslor och den kunskap forskaren har, är en tillgång och inte ett hinder för att tolka och förstå forskningsobjektet (Patel och Davidsson, 2003 s. 30).

Ovanstående citat anser vi beskriver det vi gjorde ur analysynpunkt på ett bra sätt. Detta eftersom vi vid analystillfället hade läst litteratur inom problemområdet och vi hade båda två arbetat med det inom våra ordinarie arbeten och därför hade vi således god förförståelse innan analysarbetet sattes igång.

Med hjälp av vinjettmetoden tolkas specialpedagogers erfarenheter och kunskap och det leder till en förståelse för hur specialpedagogen kan arbeta för att förebygga elevers skolfrånvaro.

6.5 Etiska riktlinjer

I en vinjettstudie och liksom vid andra studier är de etiska riktlinjerna viktiga att tänka på. För forskaren har, enligt Vetenskapsrådet (2017) ett ”särskilt ansvar mot människor och djur som medverkar i forskningen, men också mot alla dem som indirekt kan påverkas av forskningen och gagnas av resultaten” (Vetenskapsrådet 2017, sid 8).

Vid utskicket av vinjetten och i telefonsamtal meddelades informanterna:

- Syftet med studien.
- Att deltagandet var frivilligt och att de hade rätt att avbryta sin medverkan när de ville under studien.

- Att all information som utbyttes skulle vara konfidentiell och att det bara var författarna som skulle ha tillgång till materialet. Det meddelades också informanterna att deras skolor och deras namn skulle fingeras. De fick också informationen om att deras inskickade vinjettmaterial skulle förstöras efter studiens godkännande.
- Att informanternas skrivna texter också sparades på författarnas datorer och sammanställdes till ett dokument och förvarades på ett ställe där ingen annan hade tillgång till det. När alla hade svarat efter cirka tre veckor togs materialet fram igen och analysarbetet kunde inledas med att se efter om mönster/teman kunde urskiljas i materialet.
- Att de efter studiens godkännande gärna fick ta del av den färdiga versionen på Göteborgs Universitets hemsida (Gupea). När studien har godkänts kommer informanterna få ett e-postmeddelande skickade till sig där de tackas för sin medverkan samt att den färdiga och godkända uppsatsen bifogas.

6.6 Reliabilitet, validitet samt generaliserbarhet

Studiens reliabilitet, det vill säga dess tillförlitlighet, har försökts säkerställas genom att det huvudsakliga innehållet i respektive vinjett och frågorna som informanterna svarade på var identiskt. Det var endast åldern på eleven i fallbeskrivningen och mindre ändringar i bakgrundsinformation som skiljde vinjettarna åt. Därmed fick alla informanterna i huvudsak utgå från samma material.

Vinjettundersökningarna genomfördes av informanterna på valfri plats och tid på dygnet. Förhoppningen var att detta skulle leda till att informanterna tog god tid på sig när de genomförde undersökningen och att de skulle lämna eftertänksamma och uppriktiga svar.

Jergeby (1999) skriver att intervjuareffekt och påverkan av socialt tryck minskas om vinjetter används istället för intervjuer.

Studiens validitet, det vill säga dess giltighet, har försökts säkerställas genom att vi anser att vinjettundersökningen gav oss svar på studiens syfte och frågeställningar. Validiteten stärktes också i och med genomförandet av en pilotstudie på en av informanterna innan vinjetten skickades ut till övriga informanter. Dessutom läste vår handledare igenom vinjetten med frågor och kom med konstruktiva synpunkter innan den skickades ut. Handledarens synpunkter tillsammans med pilotstudiens genomförande gjorde att vi kunde finslipa på text och upplägg av vinjetten och frågor tills vi kände oss nöjda. Att göra på detta vis anser Jergeby (1999) höjer en undersöknings validitet.

Jergeby (1999) skriver även att användningen av vinjettmetoden via tidigare experiment visat prov på bra intern validitet, det vill säga att informanterna utgår från samma referens i sina svar. Om den interna validiteten var bra, så skriver Jergeby (1999) också att den externa validiteten är mindre bra i vinjettstudier. Detta främst på att det inte går att generalisera till verkligheten, som till exempel kvantitativa studier gör.

Just det här med **generaliserbarheten** var vi medvetna om när vi valde vinjettmetoden. Vi vet således att det inte går att generalisera våra slutsatser till en större population eftersom vi bara kommer att göra undersökningen på en ytterst liten andel av Sveriges specialpedagoger.

Även det faktum att vi valde ett bekvämlighetsurval gjorde att generaliserbarheten påverkades negativt. Att bekvämlighetsurval påverkar generaliserbarheten negativt menar Bryman (2015) beror på att forskaren inte vet vilken population stickprovet är representativt för.

7 Resultat

I detta kapitel kommer det redogöras för studiens resultat som är indelat i fem temaområden, vilka tolkats fram från det empiriskt insamlade materialet. Temaindelningen har gjorts mot bakgrund av vinjettfrågorna samt syftet med studien. I texten nedan benämns informanterna som specialpedagoger och resultatet har delats upp i nedanstående teman men det är oundvikligt att de överlappar varandra. De framgångsfaktorer som analyseras fram har kategoriserats utifrån följande rubriker.

- Närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande arbete mot problematisk skolfrånvaro på individ-, grupp och organisationsnivå
- Bemötande och relation
- Överlämning mellan stadier och lärare
- Kartläggning och frånvaro
- Samverkan i skolan och med vårdnadshavare

Ambitionen är även att kunna följa hur specialpedagoger arbetar närvarofrämjande, förebyggande respektive åtgärdande i de olika stadierna och skolformerna från förskoleklassen upp till gymnasiet.

7.1 Närvarofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete mot problematisk skolfrånvaro på individ- grupp- och organisationsnivå.

Specialpedagoger inom förskoleklass till årskurs 6

Specialpedagoger i F-6 framhåller betydelsen av ett väl fungerande närvarofrämjande och förebyggande arbete. Genom att ställa öppna frågor, lyssna in elevens svar och sätta ord på vad eleven gör utan att värdera kan läraren arbeta närvarofrämjande samt förebyggande mot problematisk skolfrånvaro på individnivå. Lärares bemötande kan underlätta för eleven att prata om sina svårigheter och pedagogen kan då bättre förstå elevens behov. När specialpedagoger beskriver ett främjande pedagogiskt arbetssätt tittar de på det som gynnar och skapar förutsättningar för elevens lärande. Ett exempel på ett främjande arbetssätt är att eleven erbjuds förtroendeuppdrag för att öka elevens delaktighet i skolverksamheten. I klassen eller i elevgruppen ligger fokus på att eleven ska känna sig sedd och bekräftad.

En god struktur i klassrummet gynnar alla elever och ses av specialpedagoger som en framgångsfaktor. För att lärare i skolan ska utvecklas i sin profession och kunna hantera pedagogiska dilemman bör fortbildning och handledning regelbundet erbjudas lärarna. Som en tidig insats kan då specialpedagogen och läraren reflektera tillsammans över klassrumsklimat och pedagogiska utmaningar. I den pedagogiska diskussionen ska fokus hamna på det relationella perspektivet och inte på det kategoriska perspektivet. I det relationella perspektivet beskriver specialpedagoger hur lärandet sker i mötet mellan elev och lärare. I det kategoriska perspektivet finns fokus på eleven och elevens egenskaper och där är det eleven vi ska ändra på.

För att minska kunskapsluckor som kan uppkomma om eleven inte kommer tillbaka till skolan så kan en åtgärdande insats vara att planera och genomföra hemundervisning. Specialpedagoger ger också exempel på hur elever som har behov av en lugnare skolmiljö kan arbeta i en liten grupp i en studiegård eller i ett grupprum.

Även rektor bör vara delaktig i att se möjligheter för hur arbetet runt klassen kan utföras. Specialpedagoger i denna studie uttrycker oro över hur elevhälsoarbetet organiseras. Ofta läggs fokus på det åtgärdande arbetet istället för det främjande och förebyggande arbetet. Specialpedagogen anser att det är viktigt att rektor, elevhälsoteam och lärare har en samsyn gällande organisation och rutiner för elevhälsoarbetet. Skolledning och lärare måste ha kunskap i hur och varför de ska arbeta främjande och förebyggande mot skolfrånvaro.

Specialpedagoger inom årskurs 7-9

Det finns, enligt specialpedagoger i studien, stora möjligheter att arbeta främjande och förebyggande på individ och gruppnivå med arbetsro, trygghet och tillgänglighet för alla elever i skolan. Specialpedagoger tycker att det är viktigt att avsätta tid för att diskutera och arbeta fram ett gemensamt förhållningssätt tillsammans med all personal på skolan. Genom att en skola arbetar aktivt med systematiskt kvalitetsarbete kan möjligheter och brister identifieras i verksamheten. Mentorssamtal som genomförs varje vecka med elever kan också påverka situationen i klassen och klassens kunskaper kan förmedlas via elevrepresentanter till elevråd på skolan.

Även specialpedagoger i årskurs 7-9 ser framgångsfaktorer i att lärare regelbundet får handledning och fortbildning. Fortbildning i ledarskap och relationellt förhållningssätt samt kooperativt lärande och formativ bedömning gynnar elevers utveckling och lärande enligt specialpedagoger i denna studie.

Specialpedagoger framhåller också hur viktigt det är att prata med eleven och höra hur eleven mår. Coachande samtal vid sidan av ämnesundervisningen kan vara främjande för eleven. När en kurator, psykolog eller en specialpedagog bygger relation med eleven kan elevsamtal genomföras efter ett samtal med vårdnadshavare. Det är viktigt att eleven ges möjlighet att berätta om sin pedagogiska och sociala situation och själv få sätta ord på skolfrånvaron.

Enligt specialpedagoger är många elever som är hemma från skolan stressade över sin situation. Specialpedagog i 7-9 ger konkreta tips på hur tydliggörande pedagogik snabbt och effektivt kan hämta tillbaka eleven till skolan. Elevens skolarbete kan bli hanterbart av ett eget tydligt färgschema och bildstöd med anvisningar om var, när och hur skolarbetet utförs. Att arbeta med en tydlig struktur där elever har fasta platser i klassrummet och där pedagogen ger tydliga och korta instruktioner som gärna skrivs ned underlättar för eleven och gör skoldagen mer förutsägbar. Hjälpmedel på dator eller Ipad kan också underlätta elevens skoldag.

Här nedan följer exempel på hur en skolas elevhälsoteam, EHT arbetar med att förebygga skolfrånvaro. De olika schemaförslagen ses som åtgärder för en anpassad studiegång. Elevnärvaro måndag till fredag i någon form. Det viktiga är att eleven kommer till undervisningen och får lyckas.

1. Heldag i klassen med resurspersonal om så behövs.
2. Halvdag i klassen med resurspersonal om så behövs.
3. Ett par timmar i klassen per dag med resurspersonal om så behövs.
4. Kombination klass och enskilda studier med resurspersonal i grupprum.
5. Enskilda studier med resurspersonal i grupprum.
6. Särskild undervisningsgrupp.
7. Studier på alternativ plats
8. Hemundervisning i samordning med huvudman.

Syftet med att erbjuda olika former av scheman är att ge eleven möjlighet att bryta skolfrånvaron och skapa en känsla av sammanhang, KASAM där begreppen hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet ingår. Om skolan inte lyckas skapa gynnsamma förutsättningar för eleven bör utredningen som gjort skyndsamt ses över och tydliggöra hur de åtgärder som extra anpassningar eller särskilt stöd fungerar. Vid behov ska en ny utredning göras.

Specialpedagoger i studien har arbetat fram ett liknande åtgärdande system. I det första steget bygger specialpedagogen en relation med eleven och undervisningen sker utanför skolan på till exempel stadsbiblioteket. Nästa steg är en till en undervisning på specialpedagogens kontor och sedan undervisning i en liten grupp med ca fem elever i ett studierum på skolan. Efter regelbundna samtal och utvärdering lotsas eleven ut i halvklass och förhoppningsvis kan eleven därefter vara med i klassundervisningen igen. Även om eleven inte kommer tillbaka till klassen finns det möjlighet för eleven att få sina betyg från grundskolan.

Om eleven ändå inte kommer till skolan kan brister i organisationen gjort att handlingsplanen för elevens frånvaro inte har fungerat. Lärare kan ha brustit i att synliggöra vad som är svårt och inte gjort några anpassningar av lärmiljön. Resurser och pengar kan ha fattats för att kunna genomföra de åtgärder som sågs om gynnsamma. Kontakten med eleven eller mellan skolan och vårdnadshavare kanske inte har etablerats eller blivit kontinuerlig. Ibland finns inte förutsättningar för eleven att komma till skolan på grund av elevens mående eller annan problematik.

Specialpedagoger inom Gymnasiet

Specialpedagogerna anger att det är viktigt att det finns en inarbetad plan på organisationsnivå för hur skolans personal ska gå tillväga vid lång frånvaro hos en elev. Flera av dem poängterar också vikten av att alla lärare rapporterar frånvaron i ett fungerande frånvarosystem och att pedagogerna ägnar tid åt till att prata med varandra om vad som kan vara ett framgångsrikt närvaroarbeta.

På individnivå menar specialpedagogerna att det är viktigt att mentor för regelbundna samtal med eleven om hur hen mår, hur det går i kurserna och om något ämne upplevs svårare än något annat och hur hen har det socialt. Via samtalen kan specialpedagogen få information om vad elevens problem är och då inleda rätt typ av stödinsats. Är eleven under 18 år menar en specialpedagog att det är bra om föräldrarna är involverade i samtalen. En annan specialpedagog nämner också att det är fördelaktigt om specialpedagogen kan göra observationer i klassrummet för att på så sätt bilda sig en egen uppfattning om hur eleven har det i gruppen.

Specialpedagogerna på gymnasiet påtalar vikten av att man följer upp frånvaron om den överstiger till exempel 10 % och att specialpedagogen tillsammans med lärarna utvärderar de insatta extra anpassningarna och att alla lärare har en uppdaterad information om eleven.

Sammanfattningsvis visar resultatet i detta avsnitt att specialpedagoger från förskoleklass till gymnasiet poängterar vikten av att se och bekräfta eleven. En likhet är också att det är en framgångsfaktor att elever ges möjlighet till delaktighet och att de får vara med och påverka de beslut som rör dem. Det är också uppenbart att specialpedagoger inom alla

skolformer vill avsätta tid till reflekterande handledningssamtal angående skolutveckling och pedagogiska dilemman.

I resultatet framkommer skillnader i hur specialpedagogens roll ser ut i det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet mot individen. Utifrån specialpedagogernas svar tolkas det som att specialpedagoger i 7-9 och i gymnasiet har en tydligare struktur i det förebyggande och åtgärdande arbetet med bland annat en anpassad studiegång medan specialpedagoger i F-6 arbetar mer främjande och förebyggande.

7.2 Bemötande och relation

Specialpedagoger inom förskoleklass till årskurs 6

Specialpedagoger i studien beskriver hur lärare i F-6 kan arbeta främjande och förebyggande genom ett professionellt bemötande till eleven och eventuellt deras vårdnadshavare. Läraren som ser och bekräftar eleven varje morgon kan då synliggöra eleven på ett positivt sätt i gruppen, till exempel genom att betona en elevs intresse i undervisningen. Genom att observera elever på rasten och i klassrummet bringas ny kunskap till läraren. Denna kunskap kan resultera i nya åtgärder för att stötta en elev. Finns det till exempel tecken på att eleven sover för lite och spelar på nätterna behöver eleven och vårdnadshavaren kanske hjälp i att begränsa elevens spelande.

Specialpedagoger inom årskurs 7-9

Specialpedagoger i årskurs 7-9 betonar vikten av en skolas värdegrundsarbete utifrån elevernas trygghet och mående. När skolan förmedlar och förankrar människors lika värde, jämställdhet och solidaritet hos eleverna utvecklas också elevens förståelse för andra människor. Har läraren ett relationellt förhållningssätt innebär detta enligt specialpedagoger en större chans att främja, förebygga och identifiera svårigheter för en elevs frånvaro. Då lärare arbetar med skolans lärmiljö istället för att se elever som bärare av problemet gynnas elevens mående. Det relationella synsättet gör det också enklare att genomföra förändringar i verksamheten utan att lärare känner sig ifrågasatta. Svårigheter kan vara att lärare i de högre åldrarna ser mer till lärande och kunskapskrav och insatser i de övriga miljöerna ses som mindre betydelsefulla.

I känsliga situationer bör den som sätter sig ner och pratar med eleven vara en person som eleven känner förtroende för, det kan vara mentorn, annan skolpersonal eller kurator. Det är också viktigt att tänka på hur lärare talar om eleven. En elevs svårigheter att utföra sitt skolarbete kan bero på många faktorer men eleven saknar kanske förutsättningar för att utföra sitt skolarbete under en period. Viktigt är att arbeta med relationer i skolan och att elever och vårdnadshavare är delaktiga i skolans arbete.

Specialpedagoger inom gymnasiet

Bland gymnasiets specialpedagoger tas det också upp att vikten av att skapa goda relationer till eleverna är en nyckelfaktor till att främja och förebygga och åtgärda frånvaro. Även om det kan vara någon ur elevhälsans personal som har till uppgift att följa upp och prata med eleven kan det också vara så att en annan personal fått en bättre relation med eleven. Då kan den personen också vara till hjälp och skulle den personen behöva stöd kan någon ur elevhälsan handleda den personen menar specialpedagogerna. Om eleven tycker att skolmiljön är en jobbig plats att mötas på, menar en specialpedagog att hon har möjlighet att möta eleven på annan plats än i skolan, till exempel ett stadsbibliotek eller ett café.

Sammanfattningsvis framhåller specialpedagogerna i alla skolformer att ett relationellt förhållningssätt ger pedagogerna en större möjlighet att främja närvaron och förebygga problematisk skolfrånvaro. Det framkommer också likheter i att lärarnas och elevhälsans professionella bemötande till eleverna är en stor framgångsfaktor i att främja elevers skolnärvaro. Det professionella bemötandet underlättar också att identifiera orsaker till hur frånvaron har uppkommit och att få en uppfattning om hur eleven mår.

En skillnad är att 7-9-skolan och gymnasieskolan upplevs av specialpedagogen som mer inriktad mot kunskapsmålen och att det är svårare för personalen att ha en nära relation till eleven. I F-6 träffar eleven klassläraren i stort sett hela dagen. Även lärares bemötande kan vara olika.

7.3 Överlämning mellan stadier och pedagoger

Specialpedagoger inom förskoleklass till årskurs 6

Eleven ska ges en trygg och bra övergång mellan olika stadier i skolan och vid byte av lärare i klassen. Specialpedagoger i studien poängterar att detta kan ske genom samverkan och bra rutiner. För att eleven ska lyckas i skolan bör information om hur läraren bäst bemöter elev och vårdnadshavare framkomma och även hur eleven bör undervisas. Elevens kunskapsläge, styrkor, svårigheter och hur detta påverkar elevens skoldag bör ingå i en överlämning mellan lärare. Det är önskvärt om vårdnadshavarna tillåter att mottagande lärare får veta om eleven har en sjukdomsbild eller om utredningar pågår.

Innan en överlämning sker bör läraren som känner eleven utforska elevens perspektiv. Frågor som synliggör vad som kan göra att eleven får ett bättre mående är framgångsfaktorer som vidarebefordras till en annan lärare/stadie.

Specialpedagoger inom årskurs 7-9

I en 7-9-skola har överlämning skett från F-6-skolan. Studiens specialpedagoger i 7-9 ser framgångsfaktorer i att alltid lyfta en elevs styrkor och arbeta med det eleven kan. En elev är inte bärare av problemet. Beroende på vad som framkommit i den kartläggning som gjorts och utifrån elevsamtal kan en rimlig kravnivå ringas in förutsatt att eleven kan precisera hur hen känner och tänker kring den pedagogiska och sociala delen i skolan. Extra anpassningar och särskilt stöd kan ibland behövas. Den pedagogiska bedömningen och ett eventuellt åtgärdsprogram behöver all skolpersonal som eleven möter ta del av.

På en generell nivå ser specialpedagoger framgångsfaktorer i att lärare tidigt bygger relation med eleven och vårdnadshavare. Detta för att skapa trygghet för eleven och underlätta för skola och vårdnadshavare att ha en tät kontakt där uppdatering av nuläget vid eventuell skolfrånvaro kan ske.

Utifrån vårdnadshavares och lärares syn beskriver sedan specialpedagogen nuläget vid överlämningen och utreder tillsammans med mottagande lärare vad som kan påverka elevens skolfrånvaro. Här fokuserar specialpedagogen på verksamhetens pedagogiska, sociala och fysiska miljöer för att se vad som kan förändras för att eleven ska känna sig motiverad och orka komma tillbaka till skolan. Om problem dyker upp kan en kontakt med den tidigare skolan hjälpa till att se om situationen förändrats.

Specialpedagoger inom gymnasiet

Vid överlämning till gymnasiet tas pedagogiskt och socialt stödbehov upp. För att ge eleven en så bra start som möjligt till kommande stadie så bör strategier och arbetssätt som är gynnsamma respektive mindre gynnsamma synliggöras.

Specialpedagogerna på gymnasiet tar upp att de gärna ser en överlämning innehållande information som gör att de kan hjälpa eleven på bästa sätt. Det kan exempelvis vara att de tar emot information om elevens sociala roll i en klass, eventuella tidigare utredningar, vilka ämnen eleven inte har nått målen i och vad som då saknas för att eleven ska kunna göra det. Flera av specialpedagogerna tar också upp att det är bra om det vid en överlämning framgår om eleven haft särskilt stöd i grundskolan och i så fall hur det då har sett ut. En kontakt med hemmet eller möten där flera professioner deltar tillsammans med vårdnadshavare nämner också flera specialpedagoger som en bra idé inledningsvis för att få en heltäckande bild av elevens svårigheter.

Sammanfattningsvis visar resultatet att överlämningar är en viktig del i specialpedagogens främjande och förebyggande arbete inom samtliga skolformer. Vid en överlämning bör det enligt specialpedagoger i studien synliggöras vilka pedagogiska arbetssätt som varit framgångsrika. Ytterligare likheter som framkommit är specialpedagogers syn på relationer och bemötande av elev och vikten av en god kontakt med vårdnadshavare.

En skillnad som tolkats fram i resultatet är att specialpedagoger inom gymnasiet mer fokuserar på vilka mål som inte uppnåtts för eleven vid överlämning från grundskolan. På grundskolan fokuserar specialpedagoger i högre grad på elevers styrkor och svagheter och hur det påverkar elevens skolvardag.

7.4 Kartläggning och frånvaro

Specialpedagoger inom förskoleklass till årskurs 6

Specialpedagoger i studien ser vikten av att identifiera orsaken till elevens frånvaro och tillsammans med eleven, vårdnadshavare och lärare skapa strategier för att eleven ska hitta motivation att vara i skolan igen. En pedagogisk kartläggning bör göras vid skolstart för att se både gruppens och individens behov. I en kartläggning kan olika tester ingå som kontrollerar en elevs svårigheter och möjligheter.

Vid tecken på att en elevs skolresultat försämras så måste läraren se över vad det är som gör att skolresultatet sjunker. I det kartläggningsarbetet bör pedagogen ställa frågor om hur eleven mår, hur kamratrelationerna ser ut, hur den psykosociala miljön i gruppen är och om det finns tecken på att något hänt i hemmet.

Om elevens frånvaro ökar kan det enligt specialpedagogen vara så att kartläggning till varför eleven börjat må dåligt, bemötandet och anpassningarna runt eleven inte varit tillräckliga. Det kan också varit så att samtalet med eleven inte blev bra eller att kartläggningen var svår att genomföra eller inte gjorts färdig. Läraren kanske inte har fått den stöttning som hen behövt och insatser på individ och grupp nivå fungerade inte. Specialpedagoger i studien frågar sig om eleven får de insatser som eleven såg som viktiga och hur insatserna utvärderas.

Specialpedagoger i studien uttrycker brister i hur fungerande frånvarorutiner kan se ut och frågar sig när det är dags att agera och hur stor frånvaroprocent som är acceptabel innan en kontakt tas med vårdnadshavare.

Specialpedagoger inom årskurs 7-9

På 7-9 skolor görs observationer och kartläggningar på organisations-, grupp- och individnivå. I samtalet med eleven använder specialpedagogen ett kartläggningsmaterial där eleven får skatta sig själv och sina upplevelser i skolan och därefter skattar läraren eleven.

För att se en skolas utvecklingsmöjlighet önskar specialpedagoger att även skolans lärmiljö kartläggs. I den kartläggningen kan det då ingå att analysera den pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljön. Den pedagogiska kartläggningen syftar till att se hur undervisningen är utformad för att alla elever ska kunna tillgodogöra sig den på bästa sätt. I den sociala kartläggningen kan man se det sociala klimatet i klassen såsom relationer och samspel mellan lärare och elever och elever sinsemellan. Kartläggningen lyfter också frågor om elevens situation ser ut i klassen. Frågor som handlar om arbetsro i klassen, förändringar i klassen som nya lärare, nya elever, byte av lektionssalar, många prov, ökade krav, ökad kunskapsnivå, är undervisningen för lätt eller för svårt och hur påverkar detta eleven och klassen. Specialpedagoger i studien ser en viktig uppgift i att kartlägga om undervisningen ligger på rätt nivå för eleven.

När en elevs skolfrånvaro upptäcks i klass 7-9 så kopplas elevhälsan in. I elevhälsan finns i detta läge enligt en specialpedagog i denna studie psykolog, specialpedagog, rektor, föräldrasupport, lärarassistent, studie- och yrkesvägledare samt kurator. För att främja, förebygga och åtgärda skolfrånvaro har föräldrasupporten i uppgift att stödja vårdnadshavare. Vid behov och efter familjens önskemål kan även familjesupport kopplas in. Familjesupporten gör direktinsatser i familjen.

För att kontrollera frånvaron krävs ett välfungerande och administrativt enkelt närvarosystem. Det är den undervisande läraren som registrerar närvaro/frånvaro vid lektionsstart och som vid frånvaro skickar sms eller epostmeddelande till vårdnadshavarna. Mentorn ska kontinuerligt, varje vecka, ha koll på elevernas närvaro och frånvaro i klass 7-9. Viktigt att notera och analysera såväl den giltiga som den ogiltiga frånvaron. Det är lätt hänt att man fokuserar enbart på elever med ogiltig frånvaro. Mönster i frånvaron som ströfrånvaro eller sammanhängande frånvaro bör analyseras. I det systematiska kvalitetsarbetet bör det ingå hur pedagoger kan identifiera orsaker till frånvaro. Det finns också kommuner som använder frånvarotrappan som ett verktyg som synliggör skolfrånvaro och ser till att man gör rätt sak i rätt tid.

Åtgärder mot elevers frånvaro på en 7-9 skola:

- Regelbunden uppföljning av elevers frånvaro varje morgon
- Kontakt med vårdnadshavare om eleven inte är anmäld sjuk eller ledig
- Var femte vecka stäms all närvaro av i alla klasser
- Elever med 10 % eller högre frånvaro uppmärksammas
- Kontakt och samtal med vårdnadshavare

Specialpedagoger inom gymnasiet

Specialpedagogerna på gymnasiet anger också att ett tidigt genomförande av olika kartläggningar är en viktig ingrediens för att få veta vad som kan vara orsakerna till den problematiska skolfrånvaron. Specialpedagogerna önskar då ta reda på hur eleven ligger till i

kurserna, hur eleven har det socialt i klassen samt prata med eleven om vad hen ser som de största orsakerna. En av specialpedagogerna poängterar också att det kan gå att hjälpa eleven genom att reducera elevens studieplan, så att eleven bara läser de kurser som hen anser är nödvändiga för framtiden.

En annan av specialpedagogerna poängterar också att det är viktigt att samtliga mentorer går in i närvarosystemet och tar ut aktuell statistik om sina elever. Även den undervisande läraren måste administrera elevens närvaro och frånvaro vid varje lektionstillfälle i skolans närvarosystem. Då kan mentorn upptäcka eventuell frånvaro eller systematik i frånvaro i ett tidigt skede till exempel kontakta vårdnadshavare via telefon, sms eller epost.

Sammanfattningsvis visar resultatet att specialpedagoger i studien använder kartläggningen för att analysera elevens skolsituation. Kartläggningen kan se olika ut men stor vikt läggs på att hitta orsaker till elevens skolfrånvaro och därefter analysera och utreda orsakerna för att se möjligheter och strategier. Ytterligare en likhet är att samtliga specialpedagoger ser det som en framgångsfaktor att kartlägningsarbetet resulterar i tidiga insatser och där eleven är delaktig i kartläggningen.

En skillnad som tolkats fram ur resultatet är att specialpedagoger i årskurs 7-9 önskar att även skolans lärmiljö kartläggs för att analysera den pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljön. Syftet med den kartläggningen är att se skolutvecklingsmöjligheter för att eleverna än mer ska kunna tillgodogöra sig undervisningen.

I arbetet runt frånvaron ser specialpedagogerna i studien framgångsfaktorer i att ha ett väl fungerande och administrativt enkelt närvarosystem där ströfrånvaro och sammanhängande frånvaro tidigt kan upptäckas, analyseras och åtgärdas. Även här ser specialpedagoger vikten av samverkan, relation och trygghet för att risken för frånvaro inte ska öka. En skillnad som upptäcktes då resultatet tolkades är att specialpedagoger inom 7-9 och gymnasieskolan har en tydligare digital struktur i hur kontakten med vårdnadshavare går till vid elevens frånvaro.

7.5 Samverkan i skolan och med vårdnadshavare

Specialpedagoger inom förskoleklass till årskurs 6

Elevhälsoteamet som finns på en skola ska stötta alla elever och pedagoger. Vid en elevutredning kopplas hela elevhälsan in som ett samtalsteam runt en elevs problematiska skolfrånvaro. I elevhälsan ska medicinsk, psykologisk, psykosociala och specialpedagogiska kompetens finnas. Specialpedagoger i studien tycker att det är bra att lärare tar hjälp av elevhälsan i det förebyggande arbetet runt en elevs problematiska skolfrånvaro. Skolsköterskan kontaktar vårdnadshavare angående den medicinska delen som till exempel en sjukdom. I elevhälsoteamet arbetar också en skolkurator som tidigt blir inkopplad och kan göra observationer för att se samspel och bemötande mellan elever i klassen. Skolkuratoren kan också samtala med eleven om känsliga saker som till exempel konflikter med skolkamrater eller spelmissbruk. Skolpsykologen kan utifrån sin kompetens ställa frågor i elevhälsoteamet för att utröna en eventuell problematik i form av neuropsykiatrisk funktionsvariation eller hög/låg begåvning.

En av specialpedagogens viktigaste uppgifter i arbetet med att följa upp och främja elevens närvaro i skolan är att hitta vad som fungerar och bygga vidare på det. En väg till att identifiera framgångsfaktorer är att använda nätverksmöten för att se över de resurser som finns

runt eleven. I ett nätverksmöte bjuder man in de, för eleven viktiga personerna som kan bidra till att hitta nya sätt att samarbeta på. Sätt som gynnar eleven genom att till exempel se över vem som i nuläget har en god och etablerad relation till eleven och vad som är nästa steg i att skapa förutsättningar till hälsa och lärande för eleven.

Det är också viktigt att lärare vågar prata om ökad frånvaro, resultat och det sociala samspelet med vårdnadshavare. Specialpedagoger i denna studie ser positiva effekter av att ha en god kontakt med vårdnadshavare. Genom samtal med vårdnadshavare kan konkreta åtgärder för att få tillbaka eleven till skolan vara att eleven går kortare skoldagar och att eleven har möjlighet att åka hem om skoldagen blir för jobbig.

Specialpedagoger inom årskurs 7-9

För att få ett fungerande arbete behöver 7-9 skolan ha en god organisation med samverkan mellan skolans alla professioner och en handlingsplan för hur skolan agerar vid en elevs frånvaro. Ett gemensamt systematiskt kvalitetsarbete med tydliga mål med vad skolan vill uppnå i verksamheten kan vara en framgångsfaktor till ett bra arbete med frånvaron, menar specialpedagogerna. Genom att synliggöra problemet med frånvaro och se följande frågor blir det tydligare hur frånvaron kan identifieras och förebyggas.

- Var är vi?
- Vart ska vi?
- Hur gör vi?
- Hur blev det?

Utifrån nuläge, strategier, resultat och dokumentation synliggörs också vilka utvecklingsområden en skola har.

Specialpedagogerna i studien ger exempel på hur samverkan kan utformas då elevens ärendet tas upp på elevhälsomöten. Rektor är ytterst ansvarig för verksamheten och kan därmed ta beslut och delegera ansvarsområden. Då mentor, klasslärare eller annan personal uttrycker sin oro för en elevs frånvaro hjälps olika professioner i elevhälsoteamet som specialpedagog, psykolog, kurator och sjuksköterska åt. Specialpedagogen kontaktar vårdnadshavare och rektor, specialpedagog, mentor och vårdnadshavare träffas för att få en nulägesbeskrivning. Därefter genomför specialpedagogen ett eller flera elevsamtal för att höra elevens syn på sina svårigheter och möjligheter. Samtal genomförs också med samtliga undervisande lärare för att skapa en helhetsbild över elevens styrkor i skolan. Specialpedagogen sammanställer materialet och återger det som framkommit i samtal med eleven och därefter vårdnadshavare och lärare. Om det framkommer att eleven vill och behöver kan tid bokas för elevsamtal med skolans kurator och specialpedagogen fortsätter med en energikartläggning, som enligt specialpedagogen innebär att de kartlägger vad som tar respektive ger energi.

Specialpedagogerna menar att eleven behöver vara delaktig i besluten för att ett resultat ska kunna uppnås. De menar att eleven är expert över sin situation och vet vilka svårigheter och behov hen har. Om besluten tas utan elevens delaktighet saknas ofta elevens motivation och resultaten kan sällan utvärderas. Utifrån elevens syn på sin situation kan kartläggningen göras och förankras hos de undervisande lärarna i arbetslaget. Beroende på hur situationen ser ut i den pedagogiska och/eller sociala lärmiljön behöver speciallärare, kurator, assistent och fritidsledare informeras och göras delaktiga.

Specialpedagoger i studien berättar vidare om sina arbetsuppgifter där det ingår att kontinuerligt upprätta och utvärdera åtgärdsprogram. Specialpedagogen ansvarar också för dokumentation och möten runt eleven. De extra anpassningarna, särskilt stöd eller andra åtgärder som görs utifrån elevens behov behöver dokumenteras för att kunna följas upp och utvärderas. För att arbetet ska kunna fortlöpa kontinuerligt bör uppföljningar planeras in och ske var fjortonde dag och justeras utifrån ändrade förhållanden. Målet är att eleven ska bli behörig till gymnasiet men elevens mående och vårdnadshavares delaktighet ses som en viktig del i specialpedagogens arbete.

I specialpedagogens arbetsuppgifter ligger också att samverka med den centrala elevhälsan där skolpsykolog och samordnande specialpedagog ingår. Specialpedagoger i studien samverkar även med familjeenheten inom socialtjänsten, barn och ungdomspsykiatri och barn och ungdomshabiliteringen.

En viktig framgångsfaktor för elevens skolnärvaro är en god samverkan med elevens vårdnadshavare. Enligt specialpedagoger i studien tas en kontakt med elevens vårdnadshavare för att lyssna in hur de upplever elevens skolsituation. Vårdnadshavarna är viktiga samtalspartners för att hitta fungerande lösningar för eleven. Vårdnadshavarna är också de som kan uttrycka om de upplever att eleven är förändrad i hemmet eller om det finns andra saker som kan upplevas viktiga för skolan att känna till. Vid behov kan skolan erbjuda familjen vidare stöd inom kommunen eller regionen om familjen önskar.

Brist på samsyn i skolans olika personalgrupper och i elevhälsan kan enligt specialpedagoger i studien utgöra stora hinder. Ett annat hinder är att det inte finns pengar och resurser till att genomföra de åtgärder som ses som betydande för det förebyggande arbetet.

Specialpedagoger inom gymnasiet

Specialpedagogerna uppger att det är viktigt att all personal arbetar mot samma mål och enligt överenskomna rutiner för att närvaroarbetet skall fungera. Att EHT samverkar med lärarna och tvärtom påpekas också liksom att skolsköterskans hälsosamtal i årskurs ett är en viktig utgångspunkt när det gäller kartläggningen av elevens hälsotillstånd.

Viktigt är också att skolans personal slår larm till EHT i tid så att insatserna kan sättas in så tidigt som möjligt innan det är för sent. Specialpedagogerna poängterar också att det är viktigt att skolan tar vara på den blandade kompetens som finns såväl inom EHT som inom skolans väggar för att hjälpa eleverna med de olika problem som de har. Det kan också finnas hinder för att förebygga frånvaro i skolan och här nämner specialpedagogerna svårigheter som att få kännedom om orsakerna bakom elevens problematik. Specialpedagogerna tar också upp att det ibland kan vara svårt att få lärarna att jobba på samma sätt runt eleven som är i behov av särskilt stöd. Saker som att tid för samverkan saknas eller inte organiseras på tillfredställande sätt tas också upp av specialpedagogerna.

Sammanfattningsvis anser specialpedagoger i studien att eleven och vårdnadshavarna behöver vara delaktiga i de åtgärder som bestäms för att eleven ska hitta tillbaka till skolan. Samverkan med och i elevhälsan är en framgångsfaktor då det fungerar men kan enligt specialpedagoger i studien också vara ett hinder vid brist på samsyn, tid eller brist på resurser.

En likhet som specialpedagoger inom samtliga skolformer nämner är att bra samverkan är när elevhälsans samlade kompetens tillsammans med pedagogens professionella kunskap

tas tillvara för att analysera hinder och möjligheter i en elevs problematiska skolfrånvaro. Att det systematiska kvalitetsarbetet fungerar och genomförs framhåller specialpedagoger i 7-9 som en framgångsfaktor då gemensamma rutiner och strategier kan bidra till att främja och förebygga skolfrånvaro.

8 Diskussion

Hittills har författarna till studien inte fört fram egna synpunkter vilket kommer att göras här i diskussionsdelen. Diskussionen inleds med att diskutera resultatet och går sedan i tur och ordning över till att diskutera metodvalen och studiens kunskapsbidrag. Avslutningsvis görs en konklusion av vad som framkommit samt att diskutera förslag till vidare forskning som eventuellt kan vara av intresse för oss själva eller för dig som läser detta.

8.1 Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen nedan diskuterar vi de olika avsnitten i resultatet och kopplar dem till specialpedagogiska perspektiv samt litteratur och våra egna åsikter. Precis som i resultatet kan de olika avsnitten överlappa varandra i viss mån, men vi har försökt att särskilja dem efter bästa förmåga.

8.1.1 Närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande arbete mot problematisk skolfrånvaro på individ-, grupp och organisationsnivå

Specialpedagoger i studien framhåller betydelsen av att arbeta främjande och förebyggande på individ och gruppnivå. Ett främjande pedagogiskt arbetssätt är enligt specialpedagoger i studien när gynnsamma förutsättningar för elevens lärande skapas bland annat genom arbetsro, trygghet och tillgänglighet. Skolverket (2018) förtydligar att det hälsofrämjande arbetet i skolan handlar om att stärka och bibehålla elevens välbefinnande för att eleven ska lära, utvecklas och må bra. Specialpedagoger från grundskolans alla åldrar och på gymnasiet framhåller vikten av att se och bekräfta eleven på individnivå. De ser också en framgångsfaktor i att eleven är delaktig och kan påverka de beslut som rör dem. Det förebyggande arbetet ska enligt Specialpedagogiska myndigheten (2016) förebygga ohälsa och hinder i elevens lärande.

En god struktur i klassrummet gynnar alla elever och ses av specialpedagoger som en framgångsfaktor i arbetet mot problematisk skolfrånvaro. Specialpedagoger i årskurs 7-9 ser hur elever kan komma tillbaka till skolan genom tydliggörande pedagogik som till exempel ett eget tydligt schema med bildstöd. William (2013) skriver att läraren har en avgörande roll i att skapa goda lärandemiljöer. Dock är det eleven själv som genom kritisk reflektion skapar och förbättrar sitt eget lärande. För att eleven ska lära sig reflektera krävs tid, möjligheter och ett känslomässigt engagemang och det är komplicerad process för eleven att äga sitt eget lärande. Ljungblad (2016) beskriver hur en relationell lärosituation sker när pedagogen väntar in eleven för att i undervisningen skapa en vi-känsla i det pedagogiska mötet.

Gjems (1997) menar att handledning är en källa till utveckling och professionellt lärande för pedagoger. Specialpedagoger i studiens samtliga skolformer uppger att de ser behov av handledning för att pedagoger ska utvecklas i sin profession och hantera pedagogiska dilemman. Handledning kan också ses som en tidig insats då pedagog och specialpedagog kan reflektera över klassrumsklimat och lärande.

För att hjälpa elever med problematisk skolfrånvaro anser specialpedagoger i studien att lärare i skolan behöver kunskap om hur dessa elever ska bemötas och hur undervisningen ska struktureras. Lärare och elev bör mötas och hjälpa varandra att skapa ett gott skolklimat där eleven upplever skolgången som meningsfull och stimulerande. William (2013)

beskriver hur flow uppstår när elevens förmåga och utmaningen i en skoluppgift matchar varandra. Kearney (2008) skriver att lärare i skolan måste hitta orsaken till elevens skolfrånvaro för att rätt åtgärder ska kunna hjälpa eleven tillbaka till skolan. Orsaker kan enligt Kearney vara ångest, depression och beteendесvårigheter. I regeringens utredning (SOU 2016:94) nämns följande tre orsaker till elevens skolfrånvaro.

1. Relaterade till skolan
2. Relaterade till individen, eller
3. Relaterade sociala faktorer i form av exempelvis problem inom familjen, var man bor eller tillgången till vänner

Även Gren Landell (2018) nämner följande fyra orsaker som gör att skolfrånvaro kan öka. Orsaker som pedagogers bristande uppmärksamhet på närvaro eller frånvaro kan göra att eleven inte känner sig sedd. Undervisningen upplevs inte motiverande av eleven. Organisationen av skolarbetet där en stökig miljö kan påverka elevens studiero och otrygghet negativt. Bristande pedagogiskt stöd eller att stödet sätts in för sent är riskfaktorer.

För att synliggöra vad skolan gör, varför skolan gör det och vad det leder till arbetar samtliga skolor i studien med systematiskt kvalitetsarbete. Det här arbetet identifierar enligt specialpedagoger i studien hinder och möjligheter i skolverksamheten. Specialpedagoger uttrycker i studien en oro över hur elevhälsoarbetet organiseras och om samsynen mellan rektor, elevhälso team och lärare. Flera specialpedagoger i studien beskriver att de kommer in i ett åtgärdande stadie. Vår tolkning av resultatet och tidigare litteraturstudie är att specialpedagoger behöver vara mer delaktiga i det systematiska kvalitetsarbetet. Specialpedagoger ska enligt skollagen arbeta främst förebyggande och hälsofrämjande men hamnar ofta i en åtgärdande roll. Men när åtgärder omedelbart sätts in kan det också enligt Skolverket (2018) ses som förebyggande arbete. Gren Landell (2018) beskriver att åtgärder syftar till det arbete som pedagoger gör när de arbetar med elever som har eller har haft en skolfrånvaro. Det är väldigt viktigt att skolledning och lärare har kunskap om hur och varför de ska arbeta närvaro-främjande och förebyggande mot skolfrånvaro.

Enligt specialpedagoger i studien kan olika schemaförslag ses som åtgärder för en anpassad studiegång. Det viktiga är att eleven kommer till undervisningen och får lyckas. Specialpedagogerna i studien förtydligar att syftet med att erbjuda olika former av scheman är att ge eleven möjlighet att bryta skolfrånvaron och skapa en känsla av sammanhang. Enligt Antonovsky (2005) är känslan av sammanhanget, KASAM, avgörande för hur individen klarar olika stressituationer. En skillnad som visas i resultatet är att specialpedagoger i årskurs 7-9 och i gymnasiet har en tydligare struktur i det förebyggande och åtgärdande arbetet. Medan specialpedagoger i F-6 arbetar mer närvarofrämjande och förebyggande. Enligt den hermeneutiska cirkeln kan det tolkas som att i F-6 arbetar specialpedagogen för att utreda orsak och möta eleven i fungerande åtgärder. Den fungerande åtgärden har dock föregåtts av en förståelseprocess där flera små åtgärder förhoppningsvis leder till en lösning. Men nås inte en lösning är vår uppfattning att elevens problematiska skolfrånvaro kan kvarstå och kanske till och med ökar i övergången till en 7-9-skola. Därför, anser vi, att det kan framstå som att specialpedagoger i 7-9 hamnar i en mer åtgärdande fas och därigenom har mer kunskap om hur en anpassad studiegång kan se ut.

Skolverket (2019a) tydliggör att alla vinner på att elever går ur gymnasiet. På individnivå är gymnasieexamen en viktig faktor för elevens kommande arbetsmarknadsmöjligheter och samhällssituation.

8.1.2 Bemötande och relation

Ett relationellt pedagogiskt förhållningssätt ger pedagoger större möjlighet att arbeta närvarofrämjande och skolfrånvaroförebyggande enligt samtliga specialpedagoger i studien. Utifrån resultat och litteraturgenomgång drar vi slutsatsen att trygghet och tillit skapar goda relationer och det är läraren som är ansvarig för att skapa goda relationer där eleven känner förtroende och litar på lärare. Hattie och Yates (2014) skriver att elever behöver lärare som behandlar dem väl och är en kompetent, accepterande och varm människa.

Aspelin (2013) beskriver hur det relationella perspektivet karakteriseras av ett intresse för vad som sker mellan människor. I skolsituationen så kan det relationella perspektivet benämnas som relationell pedagogik och då delas i två delar. Den första delen beskrivs som där lärare bygger en ordning och socialitet på lektionerna som blir igenkänningsbar för eleven. I den andra delen synliggörs den relationella pedagogiken som ett personligt och genuint möte mellan en elev och en lärare och där en elevs attityd kan förändras genom att läraren försöker utgå från deras relation även i utbildningssituationen. Aspelin (2013) menar att lärande sker mellan människor. Även specialpedagoger i studien menar att relationer som byggs i personliga möten är en framgångsfaktor. För att lyckas i relationsskapandet bör läraren enligt vår slutsats observera eleven i sociala sammanhang för att se bakomliggande orsaker till elevens mående. Observationer kan ske på rasten där det också ges möjlighet att möta eleven i samtal utifrån elevens intresse. Borg och Carlsson Kendall (2018) skriver att för att skolan ska kännas meningsfull och för att elever ska känna sig delaktiga behöver alla elever känna att det de gör är viktigt och elever känner sig kompetenta genom att de blivit sedda och lyssnade på.

Lilja (2013) beskriver hur lärarens arbetskaraktär förändrats i skolan. Läraren planerar, genomför och utvärderar lektionerna men måste också arbeta mer med elevrelationer. Resultatet i studien visar att lärares bemötande kan underlätta för elever att prata om svårigheter i skolmiljön. När eleven själv sätter ord på sin skolfrånvaro kan det underlätta för lärare att än bättre förstå elevens behov. En framgångsfaktor i att förebygga problematisk skolfrånvaro är att lärare har kunskap om elevens behov och då kan hjälpa och stötta eleven. Ljungblad (2016) skriver att relationen mellan elev och lärare kan vara viktigare än en lärares ämnesmässiga kunskap för att eleven ska lyckas i olika undervisningssituationer. Läraryrket är dock ett komplext arbete som det bör visas ödmjukhet och respekt inför då lärare dagligen är inblandade i ett antal dilemmasituationer, snabba skiften och mängder av kommunikationsutbyten. Specialpedagoger i studien ser också svårigheter vid brist på tid och resurser i skolan.

Lilja (2013) uttrycker att när lärare skapar en respektfull atmosfär i klassrummet och visar på alla elevers lika värde genom att lyssna och bekräfta eleven skapas förtroendefulla relationer. Specialpedagoger i F-6 ser också hur lärares främjande arbetssätt när de bekräftar eleven på ett positivt sätt är en framgångsfaktor. I årskurs 7-9 ser specialpedagogen framgångsfaktorer i skolans värdegrundsarbete där skolan fokuserar på elevens trygghet och mående. En svårighet i skolans högre åldrar är att lärare kan se mer till kunskapskrav och att relationella insatser blir mindre betydelsefulla. William (2013) framhåller att när en elev får positiv konstruktiv feedback från den undervisande läraren så fokuserar eleven mer på sitt lärande än på sina prestationer. Konstruktiv feedback kan också gynna de elever som visar minskad motivation och tro på sig själv. Hattie och Yates (2014) ifrågasätter om elever lär sig mer om de får beröm och om elever ständigt behöver beröm för att känna egenvärde. Att ständigt få beröm, alltså förutsägbar förstärkning, kan få eleven att sluta

anstränga sig när förstärkningen uteblir. Det viktigaste är att skapa ett vänligt och positivt klimat som bygger på förtroende och ömsesidig respekt.

På gymnasienivå ser specialpedagoger en framgångsfaktor i att arbeta prestigelöst för att sätta elevens behov av personlig relation i fokus. Det kan vara så att eleven byggt en stark relation med en person utan utbildning men att den personen får handledning av elevhälsan. Gren Landell (2018) ser också vikten av lärarkontinuitet. När en lärare finns kvar vågar eleven bygga hållbara relationer. Att eleven vågar bygga hållbara relationer kan härledas till Aspelins (2013) teorier om relationell pedagogik, där fokus ligger på relationer hellre än individuella eller kollektiva förhållanden.

8.1.3 Överlämning mellan stadier och lärare

I resultatet framkommer det att överlämningar mellan lärare och specialpedagoger är en viktig del i specialpedagogens främjande och förebyggande arbete inom samtliga skolformer. Vid överlämningar bör det synliggöras vilka pedagogiska arbetssätt som varit framgångsrika i arbetet med frånvaron samt att läraren/specialpedagogen lämnar över den viktigaste informationen om eleven så att mottagande enhet får ett bra underlag.

Även Skolverket (2019b) poängterar vikten av att överlämningar görs på rätt sätt så ”det ger mottagaren tillräcklig och relevant information för att säkerställa att det sker en progression i elevernas kunskapsinhämtning” (Skolverket 2019c). Skolverket (2019c) menar också att det är viktigt att skolledningen stödjer överlämningen, att skolans lärare och specialpedagoger ges tid och resurser till att genomföra dem. I studien kan vi se att hindren för samverkan kan vara just brist på samsyn, tid eller resurser. Skolverket påtalar också att dokumentationen till mottagande skola ska vara kortfattad, distinkt och innehålla aktuell och relevant information. Detta är något som även kommer fram i vår studie för att mottagande lärare/specialpedagog ska få optimala förutsättningar för att kunna arbeta närvarofrämjande samt förebyggande och åtgärdande mot problematisk skolfrånvaro.

Även Gren Landell (2018) skriver om att överlämningar är en viktig del i att framgångsrikt främja närvaro och förebygga och åtgärda frånvaro. Gren Landell (2018) menar vidare att det är angeläget att det vid överlämningar överförs information som rör frånvaro/närvaro och att skolorna med fördel kan ordna med möten där flera professioner och vårdnadshavare deltar. Att ordna denna form av möten framkommer också i resultatet och vi anser att detta är ett effektivt sätt att överföra information på då alla får höra informationen samtidigt på kort tid och för eleven och vårdnadshavarna blir det också färre antal möten. Samtidigt blir det en möjlighet för elev och förälder att snabbt få en överblick och inleda förtroendefulla relationer med professionerna på den nya skolan. Vi anser att den förhoppningsvis förtroendefulla relationen sedan kan vara användbar i kommunikationen med eleven för att till exempel förebygga och åtgärda skolfrånvaro. Här kan vi också se en koppling till Ahlbergs (2015) KoRP-perspektiv, där lärande, kommunikation och delaktighet ses som starkt sammanlänkade.

8.1.4 Kartläggning och frånvaro

Skolverket (2019a) klarlägger att ökad frånvaro eller försämrade skolresultat är riskindikatorer på skolfrånvaro. Det krävs grundläggande rutiner och system i skolan för att kartlägga, utreda och åtgärda frånvaroorsaker och för att tidigt upptäcka en elevs distansering till skolan.

Studiens resultat visar att specialpedagogers kartläggningsarbete kan se olika ut på skolorna men när eleven är delaktig i kartläggningsarbetet och kartläggningen resulterar i tidiga insatser är det en framgångsfaktor för elevens skolnärvaro. Partanen (2012) anser också att när eleven är delaktig i kartläggningen är det en framgångsfaktor för elevens lärande och utveckling. Blossing et al. (2012) skriver att kartläggning av skolan också kan vara en framgångsfaktor för att utveckla skolan.

För att följa elevens skolanknytning bör kartläggningen enligt skolverket (2019a) kopplas till beteendemässiga, akademiska, kognitiva och psykologiska/affektiva dimensioner. I den beteendemässiga dimensionen synliggörs elevens närvaro, aktiviteter samt förmåga att fokusera och fullfölja uppgifter på lektionerna. Den akademiska delen handlar om den tid eleven lägger på skolarbetet och om resultat och betyg. Den kognitiva dimensionen kartlägger om eleven upplever utbildningen som meningsfull och visar hur eleven ser på kopplingen mellan skola och framtid. I den kognitiva kartläggningen framkommer också om eleven har strategier för självreglering, inläring och problemlösning. Den psykologiska och affektiva dimensionen handlar om elevens känsla av tillhörighet och anknytning till skola och hem. Den handlar också om hur eleven identifierar sig till skolans värderingar och om hem och skolas värderingar stämmer överens. Även specialpedagogerna i studien tydliggör vikten av att hitta orsaker till elevens skolfrånvaro och analysera och utreda orsakerna för att möjliggöra framgångsrika strategier för elevens skolnärvaro. Partanen (2012) menar att kartläggningen med välformulerade frågor, insamling och analys av data är en process om elevens behov som i många fall leder till förändringar och förbättringar för eleven under tiden som utredningen pågår. När fokus ligger på att se elevens behov kan goda samtal om elevens egen berättelse aktivera elevens känsla av sammanhang, meningsfullhet och motivation. Vi anser att arbetsprocessen då kan vara ett verktyg i förändringsarbetet.

Vi ser att det i studiens resultat syns en skillnad i specialpedagogernas arbetssätt. Specialpedagoger i årskurs 7-9 vill även kartlägga och analysera den pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljön i skolan. Syftet med den kartläggningen är att se skolutvecklingsmöjligheter för att eleverna än mer ska kunna tillgodogöra sig undervisningen. Även Partanen (2012) reflekterar över hur en salutogen kartläggning av klassens sociala gemenskap kan visa hur inkluderingen ser ut för eleven. Studiens resultat visar att det är en framgångsfaktor att ha ett välfungerande och administrativt enkelt närvarosystem där ströfrånvaro och sammanhängande frånvaro tidigt kan upptäckas, analyseras och åtgärdas. Även här ser specialpedagoger vikten av samverkan, relation och trygghet för att risken för frånvaro inte ska öka. En skillnad som upptäcktes då resultatet tolkades är att specialpedagoger inom 7-9 och gymnasieskolan har en tydligare digital struktur i hur kontakten med vårdnadshavare går till vid elevens frånvaro.

I F-6 saknar specialpedagoger i studien en tydlig struktur men det kan också tolkas som att klassläraren har en närmare relation med vårdnadshavare och kontakten sker mellan klasslärare och vårdnadshavare. Gren Landell (2018) betonar hur viktigt det är att skolan reagerar om en elev är borta. Eleven kan annars uppfatta situationen som att det inte spelar någon roll om eleven är i skolan eller är borta. Bristfällig uppmärksamhet på elevens närvaro, få lärarledda lektioner och mycket självständigt arbete är riskfaktorer enligt Gren Landell (2018).

8.1.5 Samverkan i skolan och med vårdnadshavare

Specialpedagoger i studien ser liksom Borg et al. (2018) en framgångsfaktor i att lägga tid på kartläggningen och att eleven och vårdnadshavarna är delaktiga i arbetet med elevens skolfrånvaro. För att skapa en meningsfull och fungerande skolgång, ser vi utifrån resultatet, att alla elever behöver bli sedda och känna att det de gör är viktigt.

Aspelin (2013) beskriver samverkan som en samordnad och målmedveten process mellan två eller flera individer som koordinerar sina handlingar. I studiens resultat visas att i systematiska möten kan samtal mellan specialpedagog och pedagog bidra till en kartläggning där analysen visar vissa mönster på individ-, grupp- eller organisationsnivå. Just vikten av dessa systematiska möten mellan olika professioner i skolan anser vi också går att härleda till Haug (1998) Skidmores (1996) samhälls- och strukturperspektiv, där det fokuseras på vilka samverkansformer som finns för att stödja elever i svårigheter. Att olika professioner samverkar med varandra för att hjälpa elever som har omfattande skolfrånvaro, anser vi är viktigt, då de med sina respektive kompetenser, kan bidra till att eleven förhoppningsvis återkommer till skolan.

Enligt vår analys av studiens resultat är det en framgångsfaktor när specialpedagogen deltar i arbetslagen för att vara med i planeringen och sedan finnas tillgänglig om läraren har behov av observation i klassen då arbetet runt eleven genomförs. I utvärderingen kan specialpedagogen ha didaktiska samtal och se bland annat på tillgänglighetsperspektivet. Att specialpedagogen har varit med i planering, genomförande och utvärderingsarbetet bidrar också till en samsyn runt bedömning, extra anpassningar och särskilt stöd.

Ahlberg (2015) skildrar kommunikativt relationsinriktat perspektiv där inkludering och exkludering av elever synliggörs. KoRP ser även till hur skolans styrning och organisering av specialpedagogik och styrdokument omsätts i skolans praktiska verksamhet. Studiens resultat visar att det systematiska kvalitetsarbetet är en framgångsfaktor när det fungerar och genomförs då gemensamma rutiner och strategier kan bidra till att främja skolnärvaro och förebygga skolfrånvaro. Det är främst specialpedagoger i åk 7-9 som synliggör det systematiska kvalitetsarbetet. Scherp (2013) förtydligar att genom att en fungerande arbetsorganisation ges skolan en stabil struktur och skyddas från störningar i den pedagogiska verksamheten. Scherp (2013) menar också att arbets- och utvecklingsorganisationen kompletterar varandra genom att utvecklingsorganisationen fokuserar på att utveckla skolans pedagogiska arbetssätt.

Samverkan med och i elevhälsan är en framgångsfaktor då det fungerar men kan enligt specialpedagoger i studien också vara ett hinder vid brist på samsyn, tid eller brist på resurser. Partanen (2012) menar att ett närvarofrämjande, inkluderande och salutogent förhållningssätt växer fram i skolverksamheten när all personal arbetar utifrån en gemensam förståelse mot samma mål.

Bra samverkan är enligt resultatet i studien när elevhälsans samlade kompetens tillsammans med pedagogens professionella kunskap tas tillvara för att analysera hinder och möjligheter i en elevs problematiska skolfrånvaro. Gladh och Sjödin (2013) beskriver att skolan ska erbjuda hjälp och stöd för att eleven ska kunna ta sig ur en problematisk skolfrånvaro men svårigheter kan också finnas i form av tidsbrist, personalbrist och brist på ekonomiska resurser. I det här läget är det viktigt med skolans tidiga insatser och att personalen har tillräckligt med kunskap för att möta elever med problematisk skolfrånvaro.

8.1.6 Sammanfattande slutsatser

En problematisk skolfrånvaro kan enligt (SOU 2016:94) leda till skolmisslyckande och utanförskap för individen. Även för samhället blir konsekvenserna stora när elever inte kommer till skolan eftersom skolfrånvaron kan leda till arbetslöshet och bidragsberoende. För att lösa elevens problematiska skolfrånvaro måste orsaken till den utredas. Orsaker kan relateras till skolan, individen och/eller sociala faktorer som problem i familjen.

Skolverket (2018) anser att skolans främjande arbete ska fokusera på att stärka elevens välbefinnande för att eleven ska må bra, utvecklas och lära. Även studiens specialpedagoger ser framgångsfaktorer i skolans närvarofrämjande arbete när eleven får gynnsamma förutsättningar för sitt lärande genom arbetsro, trygghet och tillgänglighet. En annan framgångsfaktor som framkommit i resultatet är när eleven är delaktig och kan påverka de beslut som rör dem i en problematisk skolsituation. Enligt Antonovsky (2005) så är känslan av sammanhang KASAM avgörande för hur eleven klarar olika stressituationer. Genom en anpassad studiegång kan eleven genom individuella åtgärder ges möjlighet att bryta skolfrånvaron. Specialpedagoger i årskurs 7–9 och inom gymnasiet visar sig ha erfarenhet av hur olika schemaförslag kan se ut för att eleven ska lyckas i sitt lärande. Specialpedagoger inom gymnasiet ser också hur elever kan få hjälp genom en reducerad studieplan där eleven läser färre kurser.

Det relationella perspektivet som valts till studien riktar fokus på lärarens förhållningssätt som elever möts av i skolan. Aspelin (2013) anser att en relationell pedagogik där lärare och elev möts i personliga möten även kan gynna elevens situation i klassrummet där läraren bygger en ordning och en socialitet som gör att lektionen blir strukturerade och förutsägbara för eleven. Specialpedagoger betonar också hur en god struktur i klassrummet gynnar alla elever och ses som en framgångsfaktor. Studien visar att för att skapa en meningsfull och fungerande skolgång behöver alla elever bli sedda och bekräftade.

Resultatet visar att lärares bemötande är en framgångsfaktor i arbetet med att förebygga en elevs problematiska skolfrånvaro. När det finns tillit och trygghet skapas goda relationer som kan underlätta för eleven att sätta ord på sina behov och sin skolfrånvaro. Ljungblad (2016) menar att relationen mellan lärare och elev är viktig för att eleven ska lyckas i undervisningssituationer. Då läraryrket är ett komplext yrke i vilket läraren dagligen är inblandad i ett antal kommunikationsutbyten och dilemmasituationer ser specialpedagoger i studien svårigheter bland annat när skolan visar brist på tid och resurser.

En tidig insats för eleven och läraren kan enligt studiens specialpedagoger vara att läraren får handledning i att hantera till exempel konflikter och andra dilemmasituationer i klassrummet. Gjems (1997) menar att under en handledning där lärarna i ett arbetslag lär av varandra och sätter ord på tankar och känslor utvecklas än mer yrkeskompetens.

I resultatet framkommer det att specialpedagoger behöver vara mer delaktiga i skolans systematiska kvalitetsarbete. Specialpedagoger ska enligt skollagen (SFS 2010:800) arbeta främst främjande och förebyggande men hamnar ofta i en åtgärdande roll. Det är främst specialpedagoger i årskurs 7–9 som ser framgångsfaktorer i hur ett systematiskt kvalitetsarbete kan bidra till att främja skolnärvaro och förebygga skolfrånvaro genom struktur och gemensamma rutiner. Studien visar även hur överlämningar mellan stadier och lärare kan vara framgångsfaktorer där framgångsrika pedagogiska arbetssätt synliggörs och underlättar för en progression i elevens kunskapsinhämtning.

När resultatet analyseras utifrån hermeneutiken så förstås Ahlbergs (2009) syn på hur kunskap om människors livssituation erhålls när en människans belägenhet görs begripbar. För att förstå en elevs situation så måste orsaken till elevens skoldistansering utredas. Skolverket (2019a) klarlägger att ökad frånvaro eller försämrade skolresultat är riskindikatorer på problematisk skolfrånvaro. Studiens resultat visar att ett välfungerande och administrativt enkelt närvarosystem är en framgångsfaktor för att upptäcka, analysera och åtgärda ströfrånvaro och sammanhängande frånvaro. Partanen (2012) menar att en framgångsfaktor är att kartlägga elevens skolfrånvaro där fokus finns på elevens behov och där utredningen är en process där även elevens känsla av meningsfullhet och motivation leder till förändringar och förbättringar för eleven. Studien stärker även uppfattningen om att samverkan är en framgångsfaktor. Samverkan där eleven och vårdnadshavaren är delaktiga i arbetet med elevens skolfrånvaro och samverkan med och i elevhälsan där elevhälsans samlade kompetens tillsammans med läraren kan analysera hinder och möjligheter i elevens skolfrånvaro.

I studien visas också att brist på ekonomiska resurser, personalbrist och tidsbrist kan leda till svårigheter då det är av stor vikt att personalen har tillräckliga kunskaper för att möta elever med problematisk skolfrånvaro och kan ge tidiga insatser.

8.2 Metoddiskussion

Med studiens syfte som utgångspunkt anser vi att vårt val av kvalitativ forskningsinriktning var ett klokt val. Den kvalitativa forskningsinriktningen, som i studiens fall bestod av vinjettundersökningar med tolv specialpedagoger, gav oss ett bra underlag för att kunna besvara studiens syfte. Jergeby (1999), menar till exempel att forskaren genom vinjetter gör så att samtliga informanter utgår från samma material och det ser vi som en styrka när vi genomfört studien. Vi har till exempel, utan att träffa informanten fysiskt, kunnat redogöra för en situation som den har fått ta ställning till och svara på frågor kring. Vi har också, om något var oklart i vinjettsvaren, via epost kunnat svara tillbaka och ställa kompletterande frågor eller önska förtydliganden av något svar. Jergeby (1999) skriver också att med vinjetter avgränsas också en undersöknings sammanhang och de tillhörande frågorna koncentreras också till det sammanhang som informanterna utgått från. Det ser vi också som en styrka då informanterna direkt leddes in på det som vi vill ha svar på och det minskade också mängden information som eventuellt skulle bli överflödigt för oss.

Om en kvantitativ inriktning hade valts, tror vi att det hade varit betydligt svårare att få tillräckligt med informanter att ställa upp, för att få ett statistiskt rättvist resultat. Med rådande premisser, där vi studerar på halvfart och arbetar deltid utöver studierna så anser vi att vi nog inte hade måktat med att göra en kvantitativ undersökning inom ämnesområdet. Då vi är mer intresserade av att få djupgående svar än av ytliga, mätbara och korta svar som en kvantitativ inriktning ger, var det också ett skäl till att en kvalitativ forskningsinriktning valdes.

Med tanke på syftet och den tidsram vi hade till vårt förfogande valde vi också att informanterna skulle få frågorna i förväg och att de fick besvara frågorna på valfri plats och tid på dygnet. De hade då möjlighet att i lugn och ro besvara frågorna och lämna eftertänksamma svar till oss. Att genomföra intervjuer, vilket var vår inledande tanke, hade givetvis varit en möjlighet, men när antalet informanter skenade iväg och att de hade sin arbetsplats från Skåne till Stockholmsområdet ansåg vi att det skulle vara svårt hinna med det. Hade vi haft fler informanter i närområdet där vi bor hade kanske intervjuer fungerat. Samtidigt var det en intressant möjlighet för oss att pröva ett nytt sätt att samla in empirin, vilket vinjetter var för oss. Det faktum som Jergeby (1999) skriver om att intervjuareffekt och påverkan av socialt tryck minskas om vinjetter används istället för intervjuer, gjorde oss mer nyfikna att pröva vin-

jetter som insamlingsmetod för empirin. Vi är medvetna om att intervjuer hade haft fördelen att vi med fysiska träffar på informanternas arbetsplatser kunde prata med individen och ställa följdfrågor i direkt anslutning till samtalet. Ett kommunikativt relationsinriktat perspektiv, som Ahlberg (2015) förespråkar, ska ju visa samtalsmönster och handlingar som avslöjar hur aktörerna har möjlighet att komma till tals. Dilemmat för oss i vår studie kan vara att vinjetten inte belyser allas röster. Vinjetternas utformning har också en viss begränsning, då vi på några få rader ska försöka skriva fram dilemman med orsaker till skolfrånvaro. Svaren som vi fick tillbaka blir därför utifrån vinjetterna begränsade till att hantera just dessa orsaker till problematisk skolfrånvaro. Som vi skrivit i studiens inledning och bakgrund kan ju orsakerna till skolfrånvaro dock vara flera och inte bara begränsade till en.

Vi är också medvetna om att vi kunde ha kompletterat vinjetterna med till exempel observationer eller studiebesök, för att se om vinjettunderlaget som informanterna lämnade stämde överens med verkligheten. Men även här insåg vi att det inte skulle vara praktiskt genomförbart med tanke på tid och geografiskt avstånd. Vi har helt enkelt fått nöja oss med att ha fått informanternas skriftliga beskrivning på hur de arbetar närvarofrämjande och förebyggande och åtgärdande mot problematisk skolfrånvaro.

8.3 Studiens kunskapsbidrag

Eftersom vi inte hunnit ta del av precis all den forskning som bedrivits inom området, kan vi inte säga om resultaten som framkommit i studien är nya eller om den på något sätt kommer revolutionera arbetet med frånvaro inom skolan. Vi tror dock inte att det är så många som tidigare undersökt det syfte vi har med studien och gjort det från förskoleklass till gymnasiet, och det är något som vi anser gör vår studie till något som skiljer den från andra studier.

Kunskapsbidraget vi hoppas förmedla med studien är betydelsen av att specialpedagoger i skolan:

- Gör sina elever delaktiga i de beslut som rör eleverna.
- Utvecklar ett relationellt förhållningssätt till eleverna och bemöter dem med respekt, vilket enligt studien ger specialpedagogerna större möjligheter till att främja och förebygga problematisk skolfrånvaro.
- Vid överlämningar försöker delge en så omfattande information om eleven som möjligt och berätta om vilka pedagogiska arbetssätt som varit de mest framgångsrika.
- Använder kartläggningar för att analysera elevens skolsituation. Kartläggningen kan se olika ut men stor vikt läggs på att hitta orsaker till elevens skolfrånvaro och därefter analysera och utreda orsakerna för att se möjligheter och strategier för att få eleven tillbaka.
- Gör vårdnadshavarna till omyndiga elever delaktiga i de åtgärder som bestäms för att eleven ska hitta tillbaka till skolan.
- Samverkar med övriga kompetenser i elevhälsan, då det enligt studien är en framgångsfaktor när samarbetet fungerar och alla hjälps åt för elevens bästa.

När studiens ämne valdes, gjordes det med en tanke om vi själva skulle få användning för det i kommande yrkesliv som specialpedagoger och öka den egna kunskapen inom området. Även om studien kanske inte tillför någon revolutionerande ny kunskap ute i verksamheten, så anser vi att studien givit oss själva ett stort kunskapsbidrag när de olika momenten i studien genomförts.

8.4 Förslag till vidare forskning

I denna studie har informanterna enbart varit specialpedagoger och således har studien endast belyst deras arbete med problematisk skolfrånvaro. När studiens syfte och frågeställningar inledningsvis diskuterades mellan oss författare fanns tankar om att även få med elever med frånvaro och deras åsikter om hur skolan hjälper dem med att komma tillrätta med sin frånvaro.

Skälet till att elever inte valdes som informanter var mest praktiska orsaker, t.ex. att specialpedagoger är förhållandevis lättillgängliga för deltagande i studier. Hade vi valt att studera elevers tankar om ämnet hade vi t.ex. behövt fråga föräldrarna om tillåtelse för att göra studien och kanske hade det tagit mer tid för oss att samla in empirin om vi hade valt det alternativet. Att studera elevers tankar är dock inte ointressant och kanske kan det vara ett förslag till vidare forskning för antingen oss själva eller om du som läsare blir intresserad av ämnet och vill studera ämnet på ett annat sätt.

Referenser

- Ahlberg, A. (Red.). (2009). *Specialpedagogisk forskning. En mångfacetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur.
- Ahlberg, A. (2015). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik (2:a uppl.)*. Stockholm: Liber.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur
- Aspelin, J (red) *Relationell specialpedagogik – i teori och praktik*. Kristianstad University Press 2013:02.
- Aspelin, J., Persson, S. (2011) *Om relationell pedagogik*. Malmö: Gleerups.
- Berg, G. (2003). *Att förstå skolan. En teori om skolan som institution och skolor som organisationer*. Lund: Studentlitteratur
- Blossing, U. Nyen, T, Söderström, Å. Hagen Tönder, A (2012) *Att kartlägga och förbättra skolor - sex typskolor*. Lund: Studentlitteratur
- Borg, A. & Carlsson Kendall, G. (2018) *Utanförskap i skolan. Förebygg och åtgärda med Nytorpsmodellen*. Lund: Studentlitteratur
- Bühler, M., Karlsson, A. & Österholm, T. (2018) *Lågaffektivt bemötande och problematisk skolfrånvaro*. Lund: Studentlitteratur
- Bryman, A (2015) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber
- Csikszentmihalyi, M. (1990) *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper and Row
- Egger, H.L., Costello, E.J., Angold, A (2003) School refusal and psychiatric disorders: A community study. *Journal of American Academic Child Adolescent Psychiatry*, Juli, vol 42 nr 7, s. 797-807. Doi:10.1097/01.CHI0000046865.56865.79
- Finlands Lag om grundläggande utbildning (628/1998)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628>. Hämtat 2019-02-19
- Folkhälsomyndigheten. (2018) *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985-2014*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/ab5e6aed7dd642418a8144c6e08badd2/varfor-psykiska-ohalsan-okat-barn-unga-18023-1-webb-kortversion.pdf>.
Hämtad 2019-03-21
- Förenta Nationerna (1948) *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*.
<https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf>.
Hämtat 2019-03-05

- Förenta Nationerna (1989) *FN:s konvention om barnets rättigheter*
<https://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf>
 Hämtad 2019-03-05
- Gjems, L (1997) *Handledning i professionsgrupper*. Lund: Studentlitteratur
- Gladh, M. & Sjödin, K. (2013). *Tillbaka till skolan: metodhandbok i arbetet med Hemmasittande barn och unga*. Stockholm: Gothia fortbildning AB
- Gren Landell, M (2018) *Främja närvaro – Att förebygga frånvaro i skolan*. Litauen: Natur och kultur.
- Gustafsson, LH. (2009) *Elevhälsa börjar i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur
- Gymnasieförordningen (2010:2039) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/gymnasieforordning-20102039_sfs-2010-2039. Hämtad:2019-03-17
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A Synthesis of over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. New York: Routledge.
- Hattie, J. (2012). *Synligt lärande för lärare*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hattie, J., Yates, G. (2014) *Hur vi lär. Synligt lärande och vetenskapen om våra lärprocesser*. Stockholm: Natur och Kultur
- Haug, P (1998) *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Skolverket
- Jergeby, U (1999) *Att bedöma en social situation. Tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm: Nordstedts
- Kalla fakta (2018) *De osynliga barnen*. (TV-program). TV 4, 3 december
- Kullberg, C & Brunnberg, E (2007) *Vinjetter som verktyg i studier av välfärdsstatens professioner : Exemplet socialt arbete*.
https://www.researchgate.net/publication/29750902_Vinjetter_som_verktyg_i_studier_av_valfardsstatens_professioner_Exemplet_socialt_arbete. Hämtad: 2019-06-07
- Kearney, C (2008) School absenteeism and school refusal behavior in youth: A Contemporary review. *Clinical Psychology review*. Vol 8, nr 3, s. 451-471.
 Doi:10.1016/j.cpr.2007.07.012
- Lilja, A. (2013) *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev*.
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32806/1/gupea_2077_32806_1.pdf
 Hämtad: 2019-03-17
- Ljungblad, A (2016) *Takt och hållning – en relationell studie om det oberäknliga i matematikundervisningen*
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/41112/1/gupea_2077_41112_1.pdf, Hämtad 2019.03.30 <http://hdl.handle.net/2077/41112>

- Miles, M B (1990) New methods for qualitative data and collection and analysis: vignettes and prestructured cases. *Qualitative studies in education* 3 , 1:37-51
- Park, MH., Yim, HW; Park, S., Lee, C., Lee, C-Uk ; Hong, SC., Jeong, J-H., Seo, HJ., Jeong, SH., Jo, S-J., Choi, J (2015) School refusal behavior in South Korean first graders: A prospective observational community-based study. *Psychiatry Research*, 30 June 2015, Vol.227(2-3), pp.160-165. Doi:10.1016/j.psychres.2015.04.011
- Partanen, P. (2012). *Att utveckla elevhälsa*. Petri Partanen och Skolutvecklarna: Sverige
- Patel, R och Davidsson, B (2003) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. (2007). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Salamancadeklarationen (1994) *The Salamanca statement and framework for action on special needs education* http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF
Hämtad 2019-02-20
- Scherp, H-Å (2013) *Lärandebaserad skolutveckling. Lärlärdjens förutsättningar, förverkligande och resultat*. Lund: Studentlitteratur
- SFS 2010:800 *Skollagen*. https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-lagar/dokument/Svenskforfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800. Hämtad 2018-12-21.
- Skidmore, D (1996) Towards an integrated theoretical framework for research into special educational needs. *European Journal of Special Education* 11/1, s 33-47
- Skolinspektionen. (2010) *Framgång i undervisningen. En sammanställning av forskningsresultat som stöd för granskning på vetenskaplig grund i skolan*. Dnr 2010:1284 <https://skolinspektionen.se/globalassets/0-si/08-om-oss/sammanfattning-forskningsoversikten.pdf>. Hämtad 2019-05-04
- Skolinspektionen (2016a) *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitet/granskningar/2016/langvarig-franvaro/kvantitativ-rapport-omfattande-ogiltigfranvaro.pdf>
Hämtad 2019-03-17
- Skolinspektionen (2016b) *Omfattande frånvaro. En granskning av skolors arbete med omfattande frånvaro*. https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitet/granskningar/2016/omfattande-franvaro/omfattande_franvaro_kvalitativ_rapport.pdf.
Hämtad 2019-03-20
- Skolverket (2011a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes

- Skolverket (2011b) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Fritzes
- Skolverket (2014) *Stödinsatser i utbildningen -om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd*. Stockholm: Fritzes
- Skolverket. (2018). *Specialpedagogik*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/specialpedagogik>. Hämtad 2018-12-21
- Skolverket. (2019a). *Redovisning av Skolverkets uppdrag om att genomföra verksamhetsnära insatser för att förebygga avhopp från gymnasieskolan*. https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfce44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf4047.pdf?k=4047. Hämtad 2019-03-16
- Skolverket (2019b) *Övergångar inom och mellan skolformer*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/overgangar-inom-och-mellan-skolor-och-skolformer>. Hämtad 2019-05-12
- SOU 2016:77 *Åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU 2016:94 *Saknad! Uppmärksamma elevernas frånvaro och agera*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU 2017:47). Kommissionen för jämlik hälsa. (2017). *Nästa steg på vägen mot en jämlik hälsa. Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa*. (SOU 2017:47). Stockholm: Fritzes
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2016). *Att främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande*. <https://www.spsm.se>. Hämtad 2018-12-21
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2019). *Barnpanelsrapport. Vad säger elever med funktionshinder om trygghet, studiero och studiemotivation?* Stockholm: Specialpedagogiska myndigheten
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (Andra upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Timperley, H. (2013). *Det professionella lärandets inneboende kraft*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed* (Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- William, D. (2013). *Att följa lärande. Formativ bedömning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Willingham, D. (2018) *Varför gillar elever inte skolan? Forskningsresultat för en positiv upplevelse av klassrummet*. Stockholm: Natur och Kultur
- Ödman, P-J. (2007). *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1: Missivbrev

Till rektor

Förfrågan om deltagande i undersökning

Vi som skriver detta brev heter Karin och Mikael och vi läser sista terminen på det specialpedagogiska programmet (SPP610) vid Göteborgs Universitet. Vår sista termin ägnar vi åt att skriva ett examensarbete som handlar om hur specialpedagoger arbetar med problematisk skolfrånvaro. Med problematisk skolfrånvaro menas att skolfrånvaron kan ha en mängd olika orsaker beroende vilken elev det handlar om.

Vårt övergripande syfte med studien är att vill få en djupare förståelse för vad specialpedagoger anser är de största framgångsfaktorerna i det förbyggande och åtgärdande arbetet med elevers problematiska skolfrånvaro i såväl de obligatoriska som de frivilliga skolformerna.

Undersökningen har en kvalitativ inriktning och den metod som kommer användas för att samla in empirin är en vinjett. I vårt fall innebär vinjetten att specialpedagogerna kommer få läsa en kort fallbeskrivning och som kompletteras med en handfull frågor som besvaras skriftligt.

Om vi får tillåtelse att komma och genomföra studien på er skola kommer vi självklart att anonymisera såväl er skola som eventuell deltagande specialpedagog. Om elever nämns i det skriftliga svarmaterialet kommer dessa också att anonymiseras. Deltagandet är frivilligt och kan avbrytas när som helst.

Vi kommer inom kort att återkomma till dig för att höra om du ger tillåtelse för oss att ta kontakt med specialpedagogen på er skola. Vinjettstudien planeras att ta högst en timme i anspråk för den specialpedagog som ställer upp. Önskar du ytterligare information om studien är du välkommen att ta kontakt med oss undertecknade.

När vårt examensarbete är godkänt och klart skickar vi, om så önskas, en kopia till er via epost.

Tack för er medverkan!

Skövde/Skara 2019-02-10

Karin Badh Magnusson
gusmagkan@student.gu.se
0700 – 000 000

Mikael Turunen
gusturunmi@student.gu.se
0700 – 000 000

Bilaga 2: Vinjett om problematisk skolfrånvaro åk F-6

På de kommande sidorna kan du läsa två korta fiktiva berättelser, två så kallade vinjetter. Efter att du läst vinjetterna vill vi att du svarar på de tillhörande frågorna så utförligt som du kan.

Du får dokumenten i wordformat och kan skriva ditt svar i samma dokument och sedan skicka tillbaka det till oss. Då vi vill att uppsatsen ska ha så hög pålitlighet som möjligt och för att underlätta analysen vill vi att du inte går in och ändrar i själva bakgrundsinformationen, vinjetterna eller i frågorna.

När du är klar vill vi att du skickar in ditt svar senast 8 mars till Karin Badh Magnusson eller Mikael Turunen och har ni några frågor kan ni också använda er av kontaktuppgifterna nedan.

Karin Badh Magnusson, gusmagkan@student.gu.se och telefon 0700 – 000 000
Mikael Turunen, gusturunmi@student.gu.se och telefon 0700 – 000 000

Syftet med studien är att vill få en djupare förståelse för vad specialpedagoger anser är de största framgångsfaktorerna i det förbyggande och åtgärdande arbetet med elevers problematiska skolfrånvaro i såväl de obligatoriska som de frivilliga skolformerna.

Information angående de etiska riktlinjerna

- Ditt deltagande är helt och hållet frivilligt och du har rätt att avbryta när du vill under studiens gång.
- Alla svar som du skriver ner kommer vara konfidentiella och att det är bara vi som författare som kommer ha tillgång till ert material. Efter uppsatsens godkännande kommer vi förstöra materialet.
- I studien kommer vi anonymisera dina svar och du som informant kommer benämnas som informant 1, 2 eller 3 osv. Ev. skolnamn och elever kommer också anonymiseras.
- När uppsatsen är godkänd och klar kommer vi skicka över den till dig samt din rektor.

Begrepp

Förbyggande arbete mot skolfrånvaro: Med förebyggande arbete mot skolfrånvaro menar vi det främjande arbete ni gör för att eleven ska vilja vara motiverad för att gå till skolan istället för att vara hemma. Gren Landell (2018) skriver att ”arbetet både handlar om att förebygga att frånvaro uppstår och att förhindra ytterligare frånvaro” (s.100).

Åtgärdande arbete mot skolfrånvaro: Med åtgärdande arbete menar vi det arbete ni gör när ni arbetar med elever som trots allt har eller har haft omfattande skolfrånvaro och hur ni då arbetar för att få dessa elever att komma tillbaka till skolan. Gren Landell (2018) skriver till exempel att ”när en elev är tillbaka i skolan behöver skolan arbeta individuellt med eleven för att den inte åter ska hamna i problematisk skolfrånvaro” (s.140).

Karin och Mikael är mycket tacksamma över din medverkan!

Fiktiv bakgrundsinformation om skolan, eleven Kim och familjen.

Skolan i vinjetten är en F-6 skola där det går cirka 500 elever. Skolan är organiserad i arbetslag och fritidspedagoger och ett antal elevassistenter finns också på skolan. I elevhälsoteamet ingår rektor, specialpedagog, speciallärare, kurator och skolsköterska.

I en klassrumskorridor har klassen Pegasus 3A, där eleven Kim 9 år ingår, sitt hemklassrum och totalt i klassen går det 22 elever som har gått i skolan ungefär en månad efter sommarlovet. Kim är en elev som har lätt för att lära och är en nyfiken person där det socialt sett fungerar bra med kompisar på raster och fritid. Någon enstaka gång är Kim frånvarande från skolan på grund av sjukdom. Kims familj har det bra ekonomiskt sett och relationerna är goda med mor och far som lever ihop i en villa och ytterligare ett äldre syskon ingår också i familjen. På fritiden håller Kim på med sitt stora intresse dans.

Vinjett 1 om det förebyggande arbetet

Det är januari och Kim har gått i skolan någon vecka efter jullovet och Kim börjar verka lite smått trött och ointresserad både i skolan och hemma. Föräldrarna sjukanmäler sitt barn för illamående och huvudvärk. Kim hänger inte med lika bra som tidigare i skolan, men Kim säger sig inte bry sig om det så mycket. Kim umgås visserligen med sina kompisar i skolan men är inte lika engagerad i leken som tidigare. Föräldrarna märker också att Kim är mer hemma själv utan kompisar på fritiden, förutom då Kim tränar med dansgruppen.

Frågor till vinjett 1

Du kontaktas nu som specialpedagog av Kims lärare redan i januari på grund av Kims skolsituation i den beskrivna vinjetten.

1. Hur skulle du vilja arbeta förebyggande om du vore specialpedagog på Kims skola?

Ditt svar:

2. Vilka möjligheter respektive hinder anser du att det finns för att arbeta förebyggande och identifiera möjlig frånvaro på t.ex. Kims skola eller i din nuvarande skola?

Ditt svar:

3. Vad skulle du som specialpedagog anse vara viktigt att ta upp med nuvarande och kommande (T.ex. vid överlämningar) lärare till Kim?

Ditt svar:

Vinjett 2 om det åtgärdande arbetet

I slutet av april månad meddelar Kims föräldrar till klassens mentor att deras barn vägrar gå till skolan och att Kim inte anger någon särskild orsak till varför han inte vill gå till skolan. Under ett par veckor har Kim varit helt frånvarande från skolan och Kim har inte heller visat sig på några dansträningar det senaste. Kim har dock en egen Ipad, som via internetuppkoppling används till spel och kommunikation med sina nätkompisar. Föräldrarna uttrycker oro över Kims vägran att gå till skolan och över missad undervisning och hur det kommer gå med övergången till årskurs 4 och mellanstadiet?

Frågor till vinjett 2

Kims skolsituation har nu försämrats och frånvaron har eskalerats och blivit omfattande trots dina förebyggande åtgärder.

4. Vad kan tänkas ha fungerat respektive inte fungerat i det förebyggande arbetet?

Ditt svar:

5. Vilka skulle vara dina främsta uppgifter som specialpedagog för att följa upp och få tillbaka Kim till skolan?

Ditt svar:

6. Om du skulle använda dig av elevhälsans övriga kompetenser, vilka skulle du prata med då och vad skulle de hjälpa dig med?

Ditt svar:

Bilaga 3: Vinjett problematisk skolfrånvaro Årskurs 7-9

På de kommande sidorna kan du läsa två korta fiktiva berättelser, två så kallade vinjetter. Efter att du läst vinjetterna vill vi att du svarar på de tillhörande frågorna så utförligt som du kan.

Du får dokumenten i Wordformat och kan skriva dina svar i samma dokument och sedan skicka tillbaka det till oss. Då vi vill att uppsatsen ska ha så hög pålitlighet som möjligt och för att underlätta analysen vill vi att du inte går in och ändrar i själva bakgrundsinformation, vinjetterna eller i frågorna.

När du har är klar vill vi att du skickar in ditt svar senast 8 mars till Karin Badh Magnusson eller Mikael Turunen och har ni några frågor kan ni också använda er av kontaktuppgifterna nedan.

Karin Badh Magnusson, gusmagkan@student.gu.se och telefon 0700 – 000 000
Mikael Turunen, gusturunmi@student.gu.se och telefon 0700 – 000 000

Syftet med studien är att vi vill få en djupare förståelse för vad specialpedagoger anser är de största framgångsfaktorerna i det förbyggande och åtgärdande arbetet med elevers problematiska skolfrånvaro i såväl de obligatoriska som de frivilliga skolformerna.

Information angående de etiska riktlinjerna

- Ditt deltagande är helt och hållet frivilligt och du har rätt att avbryta när du vill under studiens gång.
- Alla svar som du skriver ner kommer vara konfidentiella och att det är bara vi som författare som kommer ha tillgång till ert material. Efter uppsatsens godkännande kommer vi förstöra materialet.
- I studien kommer vi anonymisera dina svar och du som informant kommer benämnas som informant 1, 2 eller 3 osv. Ev. skolnamn och elever kommer också anonymiseras.
- När uppsatsen är godkänd och klar kommer vi skicka över den till dig samt din rektor.

Begrepp

Förbyggande arbete mot skolfrånvaro: Med förebyggande arbete mot skolfrånvaro menar vi det främjande arbete ni gör för att eleven ska vilja vara motiverad för att gå till skolan istället för att vara hemma. Gren Landell (2018) skriver att ”arbetet både handlar om att förebygga att frånvaro uppstår och att förhindra ytterligare frånvaro” (s.100).

Åtgärdande arbete mot skolfrånvaro: Med åtgärdande arbete menar vi det arbete ni gör när ni arbetar med elever som trots allt har eller har haft omfattande skolfrånvaro och hur ni då arbetar för att få dessa elever att komma tillbaka till skolan. Gren Landell (2018) skriver till exempel att ”när en elev är tillbaka i skolan behöver skolan arbeta individuellt med eleven för att den inte åter ska hamna i problematisk skolfrånvaro” (s.140).

Karin och Mikael är mycket tacksamma över din medverkan!

Fiktiv bakgrundsinformation om skolan, eleven Kim och familjen.

Skolan i vinjetten är en 7-9 skola där det går cirka 500 elever. Skolan är organiserad i arbetslag och fritidsledare och ett antal elevassistenter finns också på skolan. I elevhälsoteamet ingår rektor, specialpedagog, speciallärare, kurator och skolsköterska.

I klass 8A, där eleven Kim 14 år ingår, går det totalt 22 elever, som har gått i skolan ungefär en månad efter sommarlovet. Kim är en elev som har lätt för att lära och är en nyfiken person där det socialt sett fungerar bra med kompisar på raster och fritid. Någon enstaka gång är Kim hemma från skolan på grund av sjukdom. Kims familj har det bra ekonomiskt sett och relationerna är goda med mor och far som lever ihop i en villa och ytterligare ett äldre syskon ingår också i familjen. På fritiden håller Kim på med sitt stora intresse dans.

Vinjett 1 om det förebyggande arbetet

Det är januari och Kim har gått i skolan någon vecka efter jullovet och Kim börjar verka lite smått trött och ointresserad både i skolan och hemma. Föräldrarna sjukanmäler sitt barn för illamående och huvudvärk. Kim når inte upp till samma nivå på prov och läxförhör som tidigare, men Kim säger sig inte bry sig om det så mycket. Kim umgås visserligen med sina kompisar i skolan men är inte lika pratglad som tidigare. Föräldrarna märker också att Kim är mer hemma själv utan kompisar på fritiden, förutom då Kim tränar med dansgruppen.

Frågor till vinjett 1

Du kontaktas nu som specialpedagog av Kims lärare redan i januari på grund av Kims skolsituation i den beskrivna vinjetten.

1. Hur skulle du vilja arbeta förebyggande om du vore specialpedagog på Kims skola?

Ditt svar:

2. Vilka möjligheter respektive hinder anser du att det finns för att arbeta förebyggande och identifiera möjlig frånvaro på t.ex. Kims skola eller i din nuvarande skola?

Ditt svar:

3. Vad skulle du som specialpedagog anse vara viktigt att ta upp med nuvarande och kommande (T.ex. vid överlämningar) lärare till Kim?

Ditt svar:

Vinjett 2 om det åtgärdande arbetet

I slutet av april månad meddelar Kims föräldrar till klassens mentor att deras ungdom vägrar gå till skolan och att Kim inte anger någon särskild orsak till varför han inte vill gå till skolan. Under ett par veckor har Kim varit helt frånvarande från skolan och Kim har inte heller visat sig på några dansträningar det senaste. Kim har dock en egen Ipad, som via internetuppkoppling används till spel och kommunikation med sina nätkompisar. Föräldrarna uttrycker oro över Kims vägran att gå till skolan och över missad undervisning och hur det kommer gå med övergången till gymnasiet?

Frågor till vinjett 2

Kims skolsituation har nu försämrats och frånvaron har eskalerats och blivit omfattande trots dina förebyggande åtgärder.

4. Vad kan tänkas ha fungerat respektive inte fungerat i det förebyggande arbetet?

Ditt svar:

5. Vilka skulle vara dina främsta uppgifter som specialpedagog för att följa upp och få tillbaka Kim till skolan?

Ditt svar:

6. Om du skulle använda dig av elevhälsans övriga kompetenser, vilka skulle du prata med då och vad skulle de hjälpa dig med?

Ditt svar:

Bilaga 4: Vinjett problematisk skolfrånvaro gymnasiet

På de kommande sidorna kan du läsa två korta fiktiva berättelser, två så kallade vinjetter. Efter att du läst vinjetterna vill vi att du svarar på de tillhörande frågorna så utförligt som ni kan.

Du får dokumenten i wordformat och kan skriva ditt svar i samma dokument och sedan skicka tillbaka det till oss. Då vi vill att uppsatsen ska ha så hög pålitlighet som möjligt och för att underlätta analysen vill vi att du inte går in och ändrar i själva bakgrundsinformationen, vinjetterna eller i frågorna.

När du är klar vill vi att du skickar in ditt svar senast 8 mars till Karin Badh Magnusson eller Mikael Turunen och har ni några frågor kan ni också använda er av kontaktuppgifterna nedan.

Karin Badh Magnusson, gusmagkan@student.gu.se och telefon 0700 – 000 000

Mikael Turunen, gusturunmi@student.gu.se och telefon 0700 – 000 000

Syftet med studien är att vi vill få en djupare förståelse för vad specialpedagoger anser är de största framgångsfaktorerna i det förbyggande och åtgärdande arbetet med elevers problematiska skolfrånvaro i såväl de obligatoriska som de frivilliga skolformerna.

Information angående de etiska riktlinjerna

- Ditt deltagande är helt och hållet frivilligt och du har rätt att avbryta när du vill under studiens gång.
- Alla svar som du skriver ner kommer vara konfidentiella och att det är bara vi som författare som kommer ha tillgång till ert material. Efter uppsatsens godkännande kommer vi förstöra materialet.
- I studien kommer vi anonymisera dina svar och du som informant kommer benämnas som informant 1, 2 eller 3 osv. Ev. skolnamn och elever kommer också anonymiseras.
- När uppsatsen är godkänd och klar kommer vi skicka över den till dig samt din rektor.

Begrepp

Förbyggande arbete mot skolfrånvaro: Med förebyggande arbete mot skolfrånvaro menar vi det främjande arbete ni gör för att eleven ska vilja vara motiverad för att gå till skolan istället för att vara hemma. Gren Landell (2018) skriver att ”arbetet både handlar om att förebygga att frånvaro uppstår och att förhindra ytterligare frånvaro” (s.100).

Åtgärdande arbete mot skolfrånvaro: Med åtgärdande arbete menar vi det arbete ni gör när ni arbetar med elever som trots allt har eller har haft omfattande skolfrånvaro och hur ni då arbetar för att få dessa elever att komma tillbaka till skolan. Gren Landell (2018) skriver till exempel att ”när en elev är tillbaka i skolan behöver skolan arbeta individuellt med eleven för att den inte åter ska hamna i problematisk skolfrånvaro” (s.140).

Karin och Mikael är mycket tacksamma över din medverkan!

Fiktiv bakgrundsinformation om skolan, eleven Kim och familjen.

Skolan i vinjetten är ett gymnasium där det går cirka 500 elever och består av såväl högskoleförberedande som yrkesförberedande program. Skolan är organiserad i arbetslag och ett antal elevassistenter finns också på skolan. I elevhälsoteamet ingår rektor, specialpedagog, speciallärare, kurator och skolsköterska.

I en klass på samhällsprogrammet år 2, där eleven Kim 17 år ingår, går det totalt 27 elever, som har gått i skolan ungefär en månad efter sommarlovet. Kim är en elev som har lätt för att lära och är en nyfiken person där det socialt sett fungerar bra med kompisar på raster och fritid. Någon enstaka gång är Kim hemma från skolan på grund av sjukdom. Kims familj har det bra ekonomiskt sett och relationerna är goda med mor och far som lever ihop i en villa och ytterligare ett äldre syskon ingår också i familjen. På fritiden håller Kim på med sitt stora intresse dans.

Vinjett 1 om det förebyggande arbetet

Det är januari och Kim har gått i skolan någon vecka efter jullovet och Kim börjar verka lite smått trött och ointresserad både i skolan och hemma. Föräldrarna sjukanmäler sin ungdom för illamående och huvudvärk. Kim når inte upp till samma nivå på prov och läxförhör som tidigare, men Kim säger sig inte bry sig om det så mycket. Kim umgås visserligen med sina kompisar i skolan men är inte lika pratglad som tidigare. Föräldrarna märker också att Kim är mer hemma själv utan kompisar på fritiden, förutom då Kim tränar med dansgruppen.

Frågor till vinjett 1

Du kontaktas nu som specialpedagog av Kims lärare redan i januari på grund av Kims skolsituation i den beskrivna vinjetten.

1. Hur skulle du vilja arbeta förebyggande om du vore specialpedagog på Kims skola?

Ditt svar:

2. Vilka möjligheter respektive hinder anser du att det finns för att arbeta förebyggande och identifiera möjlig frånvaro på t.ex. Kims skola eller i din nuvarande skola?

Ditt svar:

3. Vad skulle du som specialpedagog anse vara viktigt att ta upp med nuvarande och kommande (T.ex. vid överlämningar) lärare till Kim?

Ditt svar:

Vinjett 2 om det åtgärdande arbetet

I slutet av april månad meddelar Kims föräldrar till klassens mentor att deras ungdom vägrar gå till skolan och att Kim inte anger någon särskild orsak till varför han inte vill gå till skolan. Under ett par veckor har Kim varit helt frånvarande från skolan och Kim har inte heller visat sig på några dansträningar det senaste. Kim har dock en egen Ipad, som via internetuppkoppling, används till spel och kommunikation med sina nätkompisar. Föräldrarna uttrycker oro över Kims vägran att gå till skolan och över missad undervisning och hur det kommer gå med examen och möjligheten till vidare studier?

Frågor till vinjett 2

Kims skolsituation har nu försämrats och frånvaron har eskalerats och blivit omfattande trots dina förebyggande åtgärder.

4. Vad kan tänkas ha fungerat respektive inte fungerat i det förebyggande arbetet?

Ditt svar:

5. Vilka skulle vara dina främsta uppgifter som specialpedagog för att följa upp och få tillbaka Kim till skolan?

Ditt svar:

6. Om du skulle använda dig av elevhälsans övriga kompetenser, vilka skulle du prata med då och vad skulle de hjälpa dig med?

Ditt svar: